

VESELE VELIKONOČNE PRAZNIKE!

KAZALO

Mirko Pelicon: Blagovest Velike noči	1
Radovan Toljanič: Pesmi	2
Darka Zvonar Predan: V imenu očeta	9
M. Žitnik: Čarodejke (XXV.)	12
Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da	13
Peter Merkù: Iz spominov na starše (XLI.)	14
Pavel Vidau: Vstajenje	16
Ivo Jevnikar: Vosovec Štefan o tigrovcih in padalcih (I.)	17
Vladimir Kos: Naš svet ni več - blazen	19
Irena Žerjal: Vtisi s proslave na višji srednji šoli Žiga Zoisa v Trstu	20
Vladimir Kos: Junaška Marija	20
Antena	21
Ocene:	
Knjige: Natura 2000 v Sloveniji - Rastline (C. Velkovrh); Misli o knjigi Slovensko domobranstvo (P. Klopčič); Pogledi (A. R.)	29
Iz delovanja Knjižnice Dušana Černeteta	31
Mnenja o revoluciji	32

Na platnicah:

Edvard Kocbek v Trstu; Listnica uprave; Za smeh in dobro voljo

Priloga: RAST 2 - 2005

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307

urednistvo@mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z. o.o.
Reg. na sodišču v Trstu št.193

Član USPI
(Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Posamezna številka Mladike stane 3,00 €. Celoletna naročnina za Italijo 24,00 €; nakazati na poštni tekoči račun 11131331 – Mladika - Trst. Letna naročnina za Slovenijo in druge države 25,00 € (ali enakovreden znesek v tuji valuti), po letalski pošti 30,00 €.

Tisk: Graphart snc - Trst

Edvard Kocbek v Trstu

Ob Kocbekovem jubileju je lani izšla pri Cankarjevi založbi v Ljubljani knjiga Edvard Kocbek: Dnevnik 1954-1977. Gre za izbor iz dnevnikov, v katerih odmeva takoimenošana druga Kocbekova afera, ki jo je leta 1975 sprožil izid knjige Alojza Rebule in Borisa Pahorja Edvard Kocbek pričevalec našega časa v počastitev Kocbekove sedemdesetletnice. V knjigi Dnevnik 1954-1977 je na straneh 55 in 56 opisan Kocbekov obisk v Trstu 22. oktobra 1974 na večeru Društva slovenskih izobražencev.

Pobudo za ta obisk je dal takratni predsednik društva prof. Jože Peterlin, ki je Kocbeka tudi osebno telefonsko poiskal in ga povabil na večer. Kocbeka je to srečanje v prepolni dvorani zelo razveselilo, kar je razvidno iz njegovega zapisa v dnevniku.

Pri zapisu pa je avtor ob naštevanju osebnosti, ki so se udeležile večera, ponekod izpustil krstna imena, tako da je urednik knjige v opombah žal zagrešil kar nekaj zamenjav. Zato je prav, da jih popravimo.

V opombi na str. 55 je omenjen Vid Vremec. Gotovo ni bil Vid, ampak inž. Vladimir Vremec, urednik revije Most. Na naslednji strani je omenjen poslanec Albin Škerk. To ni bil poslanec Albin Škerk, ampak verjetno nekdanji deželni svetovalec Jože Škerk. Tudi Viljem Černo ni prišel iz Benečije na ta večer, pač pa je bil prisoten časnikar in javni delavec Dušan Černe, tisti radijski časnikar, ki je kot mnogi drugi finančno podprl izid "zloglasne" knjige Edvard Kocbek pričevalec našega časa, rekoč: «Če boste potrebovali še, se oglasite!»

M. M.

SLIKA NA PLATNICI: Tudi letošnji sedmi Gledališki vrtiljak za otroke se je dokončno odvrtil. Zadnjo predstavo v dvorani Marijinega doma pri Sv. Ivanu je pripravil Slovenski oder. Zaigrali so igrico Lučke Susič "Stara hiška, hruška, buška in zlato pero" (foto KROMA).

UREDNIŠKI ODBOR: Jadranka Cergol, Liljana Filipčič, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Nadia Roncelli, Matjaž Rustja, Tomaž Simčič, Breda Susič, Neva Zaghet, Zora Tavčar in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Peter Černic, Marija Češčut, Danilo Čotar, Diomira Fabjan Bajc, Ivo Kerže, Lučka Kremžar De Luisa, Sara Magliacane, Peter Močnik, Aleksander Mužina, Milan Nemač, Adrijan Pahor, Štefan Pahor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Ester Sferco, Marko Tavčar, Andrej Zaghet, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

Blagovest Velike noči

Izkustvo vstajenja je temeljno izkustvo kristjana. Brez te duhovno opojujoče življenjske izkušnje bi bili tisti, ki se imamo za Kristusove prijatelje in učence le brneč bron. Izhodišče tega izkustva pa je človek, ki v sebi nosi in čuti vse vzgibe konkretnega življenja, istočasno nosi v sebi neko odprtost metafizičnemu, ki ga oplaja, oz. polni z življenjskimi vsebinami. Skratka človek vstajenja je, človek globoko zadovoljen v življenju, motiviran, ki ve za smisel in veruje v cilj svojega življenja, saj izkustveno pozna ljubezen in ve, da v njej so osmišljene vse antinomije življenja, od trpljenja do vstajenjske radosti, oz. pristnega veselja srca. Ali sploh obstaja tak človek? To bi se upravičeno lahko vprašali. Menda ja! Dovolj je, da pomislimo na velike like, tako rekoč, še pred kratkim živeče velikane minulega stoletja: mati Tereza iz Kalkute, še živeči Wojtyła. Taki ljudje so bili in so močno zasidrani v Življenje z veliko začetnico. Tam izvira vselej čista voda, polna vstajenjske moči. Kristus je med svojim življenjem pričal enost s svojim Očetom. Te enosti niti smrt ni razblinila. Svetniki, živeči ali pomrli, nam pričajo enost s Kristusom. Kdor je s Kristusom, je tudi z Očetom, pozna ljubezen, ljubezen pa je večna. Kaj je pravzaprav večnost, če ne izkustvo ljubezni, v kateri vse ostaja in nič ni izgubljeno? V ljubezni vse ostane, oseba, če je spoznala ljubezen, ne umre, ne umre niti vse tisto, kar je nosila v sebi, odnosi, jezik, kultura. Velika noč je vrhunec zmage Življenja nad neživljenjskostjo, je vrhunec zmage Luči nad temo. "Tema je (luči) ni pogoltnila," piše v izvirniku Janezovega evangelija. Vendar tema obstaja in je temna! V temi je zapisana samozadostnost, egoizem, greh, moralna razsulost, skratka vse, kar vnaša trpljenje in vodi k stiski. Kristus je vzel nase to stisko človeštva, ki se je nanj zgrnila in ga očrnila kot krivičnika samo zaradi tega, ker je eno s svojim Očetom. Satan je ljubosumen na to enost, ki je enostavno ne more. Zato je toliko velikega petka v življenju ljudi, v življenju narodov, ker boj med dobrim in zlim deluje in vpliva neposredno na svobodno voljo posameznika. Zakaj toliko gorja v XX. stoletju, med našimi ljudmi, v odnosu s sosesko? V Božji Previdnosti je zlu bilo dopuščeno, da razdejeni, a ni razdejalo do konca. Ideološke strukture zla XX. stoletja so razpadle in pustile prostor Božjemu usmiljenju, ki je najvišji izraz vstajenjske ljubezni Boga-Človeka Jezusa iz Nazareta. Zakaj je bilo vse to dopuščeno? - se sprašuje Wojtyła v svoji zadnji knjigi *Spomin in identiteta*. Velikonočna skrivnost vsekakor vsebuje tudi veliki petek. Jezusov sestop v podzemlje se začne prav pri izdihu na križu. Blagovest Velike noči je, da je trpljenje zaradi zla povečano v Kristusu, in ko smo mi v Njem, je tudi v nas povečano. To ni samo po sebi umevno, zgodi se, če je oseba odprta "svetlemu dnu bivanja", kot bi napisal Truhlar. Rad bi verjel za vse, da ni zaman trpljenje, nedolžno in krivično trpljenje posameznikov in narodov. Da je odpuščeno, tistemu, ki se je pregrešil. Odpuščanje je vrhunsko iskustvo Vstajenja. Zato to vprašanje Boga, ampak človeka, če sprejme, da postane njegov sin, Jezusov Brat.

Marta Jakopič Kunaver.

p. Mirko Pelicon S.J.

Radovan Toljanić

Pesmi

Radovan Toljanić je eden izmed predstavnikov Kvarnerja v sodobni hrvaški poeziji. Rodil se je 11. septembra 1966 v Vrbniku na otoku Krku. Upravno šolo je končal na Reki. Zdaj živi v domačem kraju. Pesmi piše že od zgodnje mladosti. Objavljali so mu jih v raznih revijah in zbornikih: Rival, Marulić, Vrbnički vidici, v zborniku Plovidba in Biografskih miniaturah Marije Katarine Kujundžić ter v popularnem koledarju Danica.

Več let je že član Hrvatskega književno-znanstvenega društva. To mu je leta 1997 izdalo prvo pesniško zbirko Pokušavam zavrtjeti kazaljke (Pokušam zavrtjeti kazalce) s pesmimi, ki so nastale v letih 1991-92. Uspešno nastopa v Klubu književnikov in znanstvenikov na Reki.

Spremno besedo k pesniški zbirki je napisal prof. dr. Goran Kalogjera. Poudaril je, da je poezija Radovana Toljanića v enaki meri opisna in razmišljujoča, da je njeno jedro pejzaž in da je razgibana v metaforiki.

Pesnik živi z naravo in ljudmi. Več pesmi je posvečenih lepoti morja in doživljanju v pogledu nanj. Naravo opazuje, z njo čuti in ob njej razmišlja. V pesmih se rad spominja otroštva, zlasti svoje matere, in si želi, da bi spet slišal njene korake. V sanjah se sreča z Bogom. Božja ljubezen in skrb sta enaka materini. V vsem čuti prisotnost Boga in matere. Tako se mu sanje prelivajo v resničnost. Nekatero Toljanićeve pesmi so le lirični utrinki, kratke impresije. Svojo prvo zbirko je posvetil materi.

OB DRGETU VEČERA

Ne pozabljalj na otroški smeh,
klince iz zlata.

Severni veter nama kaže pot
ob žuborenju jutra.

Vztrajnost dneva brez oblaka,
ob drgetu večera...

Ne pozabljalj na kamniti zvonik
in modrikasto cvetje
nad nama.

Ptice vodnice
ne pozabi.

In začniva znova
na koncu,
ob drgetu večera
in toploti prvih zvezd
na svetlem prostoru neba.

Ne pozabljalj
barve pregnanih želj.
zdaj, ko je zima prišla.

JESENSKA PESEM

Mojo peščeno obalo je zajelo morje:
beli loki odevajo
zelene halje morske tišine.

Dneve lije sivo deževje
in z okna poslušam,
kako otožne so pesmi borov...
Neslišno umirajo cvetovi oleandrov
in zdaj
diši samo jesen.

Zapiram okna,
balkon,
spuščam zavese,
kajti hladno je jesensko deževje.

Žalost zapuščam borom,
nemirnemu morju
in vlažnim potém...

V globini moje duše
je zasijalo sonce.

VZDIH MATERI

Kličem te
 Ali na poti do zvezd
 Utihne moj glas
 Ljubim te
 Toda ti več ne dojemaš
 Moje ljubezni
 Ker naju ločuje
 Čas
 In neskončna modrina neba

Pa vendar dojemaš
 - Verujem -
 Moje molitve
 In ti mi jih boš vrnila

V IGRI USTVARJANJA

Dneve me gledaš.
 Kdo ve, od kdaj
 v meni čepiš, molčiš
 in puščaš me, da se pogovarjam
 z rafali burje
 in poslušam, kaj mi hoče reči
 v spanju nekdo nepoklican.

Hitri so moji koraki,
 tečejo tvoji koraki...
 Na obali,
 medtem ko obračava peščene ure
 in pesek vračava pesku,
 a trdo sol dajeva morju,
 umira pozabljeni čas.

Zamah tvojih peruti,
 šum mojih peruti...
 V igri ustvarjanja, tudi začetka,
 je bila motna slutnja,
 potem spoznanje:
 Preživeti bi mogla življenje,
 ljubeč se z angeli.

LJUBEZEN MORJA

Ne dotikaj se,
 pusti, naj vse morje stori.
 Naj se zvrtniči mrzli pesek
 pod stopali.
 Hladna burja
 z zasneženih vrhov Velebita
 bo prišla do naju.
 Ne preprečuj vetrom,
 da se objemajo z bori
 nad najinimi telesi.
 Pogledi se nama potapljajo
 v globoke modrine
 in se srečujejo
 v blagem pregibu visokih pobočij
 oddaljenega in neresničnega otoka.
 Suhe mrežice alg
 dišijo po vlagi zidov
 v tvojem in mojem domu.
 Močno je občutje,
 ki nama ga morje daruje.
 Eno sva,
 toda ne dotikaj se,
 naj vse morje stori.

PESEM MATERI

V tvojih očeh
 Jutra niso več zlata
 Ladje so odpeljale
 Vso svetlobo ljubih časov
 Milje daleč od našega otoka

Ne slišiš škržatov
 V borovcih nad zalivom
 Kako točijo glasbo poletja
 A oleandri so se bujno razcveteli
 Kot da niso občutili tvoje odsotnosti.
 V redkih nevihtah
 Božajo tvoj obraz oblaki
 In topli dež

NA VERNIH DUŠ DAN

materi

Drevi
vrat
ne bom zapahnil!

Poklical te bom,
da se vrneš
s tiste strani
neba,
kjer strele
ne udarjajo svodov.

Dolgo te bom klical
in ti boš prišla
na svoj dom,
čeprav
bo lil dež
in lomil zadnje
cvetoče oleandre...

Obrala boš
rumene limone pred hišo
in odšla
po kamnitih stopnicah
do utišanih sob,
do mene,
očeta
in tistih,
ki te pogrešajo.

BELO JUTRO

Odprl sem okno na stežaj
Mati in jaz
- na meji med resničnostjo in snom -
opazujeva čarovnijo jutra

Snežinke drhtijo
nad bledosivim zrcalom morja...

ŽELIM, O MATI!

Tvoja roka
med mojimi rokami
- dotik, ki želi darovati
del mojega življenja
tvojemu življenju -
dotik, ki želi vrniti
čas,
ki se nam lahko
prikrade v sanjah...

Poskušam zavrteti
kazalce ur svojega doma
nazaj,
prebuditi se
v nekem svilenem modrem jutru
in ponovno živeti
s teboj

DEŽEVNE SENČE

Slutim dež,
ki prinaša žalost,
in pozabljam vijoličasto meglico
na koncu obale,
luknjičave kremence,
oseko.

Pod vlažnimi storži neba
diši ribiška mreža,
obljubljena morju.
Žalost se je zasidrila
v motnem zalivu.

Otožnost naseljuje moje sobe
in mračno dvorišče,
v katerem raste rožmarin.
Dež prši
po temni cipresi
v mokro zeleni senci...

O BOG

V sanjah me kličeš Ti,
Tvoj glas se pomika naprej poleg borov,
Tvoj glas leti nad morjem,
Tvoj klic čarobno iskri:
Osvetljuje mi temne mègele noči
In vodi me skozi vsak nov dan.

V Tvojem glasu zveni ljubezen,
- Kot je zvenela v glasu moje matere -
Slutim trepetanje skrbi zame
In želje, da spoznam Resnico.

V vsem sta, o Bog, Ti in mati,
In medtem ko sanjam, da se me spominjata,
Me sanje prelivajo v resničnost,
V globino življenja.

**DOLGA SO MOJA
SANJARJENJA NA PESKU**

Dolga so moja sanjarjenja na pesku:
Prebiram zrnca sonca
in jih poklanjam ljudem
Če nekdo ne sprejme mojega daru
dajem zlata zrnca morju
da osvetlijo poti modrega prebujanja...

Ležim vznak v ladji
- skrivnostni lupini -
naj se morje veseli moje prisotnosti
Prisluškujem kako diha morje
čutim kako se morje guba...

Morje posluša moje besede
šepetaje izgovorjene;
zdaj ve za moje skrivnosti
množica modrih kapelj
ohranila bo vedre sanje
mnoga zrnca sonca...

SPOZNAVAM VEČNOST

Prihajaš neslišno
poklican z mojo molitvijo
da mi v polnočni uri
podarjaš sanje.

V sanjah me
objemajo topoli:
dotikamo se neba
in spoznavamo večnost.
V naših laseh
se zapletajo zvezde,
ki nosijo znamenja...

Te noči
ko mesec neslišno plava
po črni modrini
kot zlata jadrnica
nad Vinodolskim kanalom
postajam srečen...

Ob zori me,
o Bog,
ne prebudi!

JUTRA, TISTE JESENI

V jutrih pojejo ptice
v krošnjah...
To jesen trepečejo
nad nami
namesto listja

Modri mesec ugaša
- eno za drugo -
kristalne zvezde

Morje se budi
in me spremlja
ko hodim po beli obali

ŠKOLJKA

Spanje mi je včasih nemirno:
 Nocoj se veter ne spotika
 na mojih korakih
 Ure hodim
 po zaspalih obalah
 in iščem izgubljeno školjko
 iz otroštva

Z neba
 se usipajo modre korale
 in izginjajo
 v globoki tišini morja...

Prevzet od nočnih čarovnij
 slišim:
 pod plaščem peska
 se prebuja školjka

Ob zarji
 se odpira na moji dlani
 in me opominja:
 čas neizprosno mineva

VEČNA LJUBEZEN

Obale nosijo
 sledove najine navzočnosti,
 množico vročih prodnikov
 v rokah,
 in najine poglede
 po zasidranih starih ladjah
 in razigranih belih jadrnicah.

Obale se spominjajo
 neskončne modrine neba
 in slišijo pesem
 razigranih škržatov.

Obale ljubijo morje
 in morje ljubi obale
 v vseh letnih časih.

**BALADA O LASTOVKAH
IN ŽALOSTI**

Pozabljam besede pesmi,
 izpete v sanjah
 pred zarjo.
 Ko odprem oči,
 morje v luki joče.
 Svod moje sobe
 se modri
 od žalosti in neba.

Kdo bo prebudil lastovke?
 Veter se je dotaknil
 krhkih gnezd
 in nemir se je razsul
 po kamnitem dvorišču...
 Nihče ni obral
 cvetoče lavande.

Privezan k stebrom
 levit razpleta bela jadra,
 a nagubano morje
 vseeno joče...

SPOROČILO MATERI

S tvojega groba
 vidim morje,
 ladje razpetih jader
 in sonce.

Poleti.

V neskončni vrsti dni, ki bežé,
 ciprese pojejo zate
 starodavne žalostinke.

Ko bo neko ledeno zimo
 zasnežilo,
 bo nad tvojim grobom lebdelo
 na stotine belih angelov.

OTROŠTVA NE POZABLJAM

Razpokani listi agave
se dotikajo
okvirov mojih sanj

Zaradi blede zelenega dotika
otročtva
ne želim pozabiti

KO OBČUTIM ZANOS

V pomladanskih nočeh
luči z ribiških ladij
švigajo po zidovih mojih sob
in trepečejo,
a pesmi zaljubljenecv
se razležejo
počasi
nad morjem in obalami
kot plima, ki prihaja.

Ko občutim zanos
v pomladnih nočeh,
zvezde postanejo
svetilniki mojih pristanišč,
a moje dlani odidejo po stezah
za slutnjo,
da bodo našle, kje počiva
Ljubezen.

MED PERUNIKAMI IN MORJEM

Tebi je nebo
vedno iste barve:
modro, rdeče ali sivo.
Nad menoj
se nebo zeleni,
rjavi in béli
in namesto mrzlih deževij
priletajo zame
z višav dišeče trave...

Tvoje nebo
je vedno iste barve
in zato se sprašujem
- molčeč in miren -
na začetku poti
med perunikami in morjem:
Ali spadava skupaj?

V GUBAH MOLITVE

Čas, ki ga pozabljamo,
je vedno na dosegu roke:
Navzoč v zvonjenju
žejnega kamna
in v strahu pred dežjem morja,
ki razliva na nas
tesnobe decembrskih večerov.

Mrtve sanje. Nepremične.
Led na vejah borovcev
in cipres.
Plavanje ladje po mračni gladini
bledi spomine na poletje.

Česa se bojimo,
ko modrina vliva mir,
a redki oblaki so počasni
tudi pri nastajanju?

O nevihtah ne uspevamo
več razmišljati.
Prešel je čas. Sedanji čas.
Strah med vrsticami molitve,
izpisane v toplih gubah
davnega maestrala
ne kopni.

VEDNO BOM NAŠEL

*Vedno bom našel
v nekem predalu temno sive
že malo pozabljene skrinje
neko sliko, iz katere bo iztekal čas.*

*Glasovi matere, očeta, sestre
bodo v trenutku ponovno
stekli po hodniku,
se vzpenjali po stopnišču,
živeli v velikih sobah
kamnite hiše.*

*Deček bom,
ki je nekega poletnega večera
odkril skrivnosti morja,
pa potem zaspal
in vse pozabil.*

*Vedno bom našel
neko davno podarjeno školjko,
v kateri je ovit
čas zgodnjih dni
in vse moje igre brez konca na obali
in očetove mreže, razprostrte po zidu.*

*Vedno bom našel
- na slikah, ki dišijo po starini -
prelepe grozde cvetja
na balkonu, ki beleži
daljne snegove, ki se talijo
neke otoške zime.*

*Zaiskril se bo moj smeh
in jaz bom
- v trenutku napolnjen s srečo -
stal pred odprtimi predali skrinje
kot pod vedrim nebom
nekdaj prej...*

**PRISLUŠKOVANJE
V SPOMINJANJU**

*Slišim tvoje korake, o mati!
Prisluškujem, kako se vzpenjaš
po vlažnem stopnišču
ali se spuščáš po njem...*

*Mar se sprašujeva oba,
zakaj ne cvetejo beli oleandri
in ne dišijo zrele limone?
Se bojiva vseprisotnosti zime
in juga, ki se neutrudno poigrava
z vlati temne ciprese
pred hišo?
Tihi so tvoji koraki:
od mene te odnaša februarско deževje
in vetrovi od začetka.*

*Ob zori me bo prebudila tišina
in utrujeno morje.
Prosim Nebo, da mi vrne
tvoje korake.*

TO JUTRO

*To jutro želim
utišati šum modrih valov
in v trenutku
zaustaviti kotrljanje
razpršenih belih oblakov
po nebu...*

*To jutro ne dovolim morju,
da se mi dotika stopal,
ne dovolim nebu,
da mu umiva obraz
s prozornimi kapljicami...*

Uvod in prevod Martin Silvester. Prevedene pesmi so iz prve zbirke in iz revije Marulić.

Darka Zvonar Predan

V imenu očeta

Prva nagrada za prozo na literarnem natečaju revije Mladika za leto 2004

“Gospa Lilijana, kar naprej,” ji je pomignila strežnica v strogi sivi obleki, prežeti z vonjem po naftalinu, ali pa se ji je tako samo zdelo, in se umaknila s praga, da je lahko vstopila v zatemnjeno sobo z bolniško posteljo. Moški, ki je ležal v njej, je bil samo še senca nekdanjega šarmerja, o katerem so ji pripovedovali in kakršnega je poznala. Poznala...? Videla sta se enkrat samkrat.

“Spi, samo spi,” je zavzdihnila strežnica in nekaj na njenem ozkem ptičjem obrazu je zatrepetalo. Mogoče kak prav poseben spomin na tega hirajočega, nekoč od življenja in pomembnosti prekipevajočega moškega, ravnatelja, partijskega funkcionarja, celo predsednikovega prijatelja. Lilijana se je spraševala, ali ga je strežnica sploh poznala. Najbrž že, morala ga je poznati. Dobro? Kako dobro? Mogoče tako kot njena, Lilijanina mati, nežna, drobna učiteljica, ki jo je v prvih letih nove socialistične oblasti dekret najvišjega prosvetnega foruma spravil v to panonsko zakotje in ji s tem dokončno utiril življenje. Vaška učiteljica zdaj in na veke vekomaj amen.

“Hočete, da vas pustim samo z njim?” se je ptičji obraz obrnil k njej in strežničine roke so živčno zaveslale okrog bolnikovega obraza. “Lahko,” je šepetaje odvrnila, “rada sem sama”. Ledene oči so se za hip vprašujoče pomudile na njenem obrazu, potem je siva obleka odkorakala in trdo zaprla vrata za seboj.

Sama? Samote je bilo v njenem življenju vedno premalo in obenem preveč. V hiši starega očeta v nekoč prav uglednem, po vojni pa samo še propadajočem trgu sredi kozjanskih hribov, kamor je na pomlad tistega pomembnega leta, ko so se otoplili odnosi med Titovo Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo, prišla, pravzaprav so jo prinesli v plenicah, ni bilo nikoli ne miru ne tišine. Atek, kot je klicala dedka, materinega očeta, in tako nevede prikrivala svoje nezakonsko poreklo, je bil nekakšen vaški pisarniški vrač in v kuhinji, ki je bila v pomanjkanju ustrežne kvadrature tudi dnevna soba z jedilnico, so si njegove stranke včasih dobesedno stopale na kurja očesa. Nekdo je hotel prošnjo za službo, drugi za penzijo, tretji prevod iz nemščine ali v njo, četrti pismo za sorodnika tam v daljnem Torontu. Atek, upokojeni državni uradnik Mirko, partizan in bivši dahavec, ki

so ga tudi zdaj, v svobodi, vsi še kar naprej klicali Fric, je pisal in brisal, poslušal, svetoval in tolažil, ob večerih pa klepal svoj čistopis na staro olimpijo. Vse to za hvala lepa, kakor je godrnjala njegova žena, ki mali Liliki ni bila nič, a jo je imela raje od vsega na svetu. “Omica. Moja omica Cilka,” je odgovarjala, kadar so jo trške gospe, ki jim v njihovi sveti veri, da so, kar hočejo biti, tudi socializem ni mogel do živega, s kancem zlobe spraševale: “Povej, no, Lili, kdo pa je tvoja mamica?”

Pa ni bilo čisto res ne eno ne drugo. Omica ni bila njena mama, še mamina mama ne, ampak samo dedkova žena. Spoznal jo je v Ljubljani, kjer sta, oba doma s kozjanskih hribov, v desetletju pred vojno vsak zase poskušala ubežati prekletstvu siromašnega porekla. Težko je reči, kdo je bil uspešnejši; on je prilezel do financarske službe, kar v tistih časih za sina podeželskega čevljarja sploh ni bilo malo, ona, hči revnega kmeta, pa je vse do svoje smrti rada podarjala, da se je zaradi poroke s financarjem odrekla bleščeči lastni karieri, vzpenjajoč se vse do položaja kuharice pri češkem konzulu.

Lilijana je oboževala omičino pripovedovanje o finih stvarih in finih ljudeh iz predvojnega konzulskega življenja vsaj toliko kot njene “knedličke” in torte. Omičino kuharstvo in slaščičarstvo je slovelo daleč naokrog, zaradi njega je imela Lili v trgu vedno dovolj prijateljic, v hišo pa so tudi v letih najhujše povojne revščine prihajali zanimivi abonenti. Pri omici so se hranili zdravnik, učitelj, gozdarski inženir in še kdo od vaške socialistične gospode, neko poletje, veliko pred začetki prvega podeželskega turizma, pa je prišla k njim jest celo upokojena profesorica iz avstrijskega Gradca. Včasih se je oglasil in kaj prigriznil še sam gospod župnik, le partijskega sekretarja ni bilo nikoli. Ampak Lilijani se ni takrat o partiji in njenih sekretarjih niti sanjalo.

Seveda tudi atek ni delal samo za hvala lepa, kot mu je omica po krivici očitala... Pri hiši je bilo vedno svežih jajc in mesa, celo kakšna še neoskubljena kura, s katero se je potem omica mučila nad paro, da je teklo od obeh, kure in gospodinje, se je znašla vmes. Stranke so svojemu pisarju Fricu znale izkazovati hvaležnost. Veliko let pozneje se je Lili zavedla, da je rasla, nezakonska hči podeželske učite-

ljice, sredi revščine če že ne kot kraljica, pa vsaj kot kakšna konzulova hči.

Ženska, ki jo je tu in tam prihajala obiskovat in jo je morala klicati mama, ji je bila tujka. Govorila, hodila, še dišala je tuje. Vrečka bonbonov, ki jih ji je prinesla, je včasih obležala neodprta na Lilijanini nočni omarici dneve in tedne, do naslednjega obiska. Lilijana se ni več spominjala, ali si je ni upala ali je ni hotela odpreti. Ko se je mama tam nekje pri avstrijski meji ponesrečila in jo je Lili z omico in atkom šla obiskat v bolnišnico velikega mesta, je tam iz postelje ob oknu zrla vanjo spet ista tujka. Lilijana je bila premajhna, da bi jo zanimali pogovori odraslih, vendar je takrat razumela, da je atek jezen, omica zbegana in mama žalostna. Kriv je bil moped, ki si ga je mama kupila, da bi si tako približala kozjanske hribe in Lilijano. Ko je bila zanosila in so jo sredi nosečnosti iz panonske ravnice kazensko premestili med slovenskogoriške griče, je namreč še vedno verjela, da bo otrok rasel z njo, a so jo ljudje in dogodki kmalu prepričali, da se za vaško učiteljico tudi v najnaprednejšem od vseh naprednih sistemov ne spodobi, da ima ob sebi dojenčka brez moža. In ker ustreznih mož tam sredi propadajočih agrokombinativnih vinogradov ni bilo, se je odrekla tudi otroku, prepričana, da bo tako za vse vpletene najbolj prav.

Tako je Lilijana, še dojenka, pristala pri dedku in njegovi ženi. Razdalje so takrat še bile razdalje in podeželje res podeželje. Če je hotela učiteljica videti svojo hčerkico, je morala menjati tri avtobuse in potovanje iz Slovenskih goric na Kozjansko je trajalo ves dan. Moped, pravo čudo tehnike, te pregrehe, ki jo je dedek še zlasti v povezavi z ženskim spolom nadvse sovražil, ji je potovalne muke precej skrajšal, vendar ne za dolgo. Po nekaj mesecih je na glavni obmejni cesti, poimenovani gastarbajtrska transverzala, pristal skupaj z voznico pod kolesi limuzine z nemško registracijo in turškim šoferjem za volanom. Mama in omica sta jokali, atek pa se je zahvaljeval Bogu, ker se je izteklo, kot se je, saj moped res ni za žensko, sploh če je ta učiteljica in še mati samohranilka povrh.

Prepričanje, da mora biti učiteljica neko prav posebno, strašno bitje, se je v Lilijani naselilo tistega dne, ko je dobila od mame prvo težko klopoto. Danes ve, da je njeno roko vodil strah, takrat pa... Bilo je v eri mopeđa, med enim maminih nepričakovanih obiskov. Tisto nedeljo sta bili Lili in omica sami doma, dedek je že navsezgodaj odkorakal v trg in omica ji je dovolila, da gre s sosedovimi otroki k maši. Samo nikomur ne povej, ji je zabičala, preden je

izginila skozi vrata. Brez potrebe, kajti Lili je že dolgo vedela, da so stvari, o katerih se niti pred tujci niti pred domačimi ne govori, in vera je bila ena od njih. "Kaj mešaš otroka," je godrnjal atek, kadar je zalotil omico, kako polaga leseno Marijino podobico pod Lilijanin vzglavnik. "Kdo koga meša?! Ti in tvoja komunistična hči," se je branila žena in tako spodbudila prepir, ki se je praviloma končal z dedkovim loputanjem z vrati in omičinim jokom. Drugače med njim, veseljakom, ki mu je bila notranjost vseh petih trških gostiln veliko bolj domača kakor klop v edini vaški cerkvi, in njo, ki v cerkev resda ni hodila, a je vztrajno molila, prepričana, da jo Bog sliši povsod, tudi doma, sploh ni moglo biti.

Ko se je Lilijana tisto nedeljo vrnila od svoje prve maše, prevzeta od vrtinca župnikovih besed, od katerih si je zapomnila samo tiste "v imenu očeta", je našla v kuhinji tri mrke obraze. "Kje si bila?" se je dvignila s stola mama, ki si še ni niti snela motoristične kape, in še preden je lahko Lila izustila laž, je priletela prva klopota, za njo druga, potem pa še in še... "Še ob službo bom zaradi tebe," je vpila in tolkla, tolkla, dokler ni stopil atek vmes. "Saj boš ubila otroka," ji je ustavil roko... Od tod naprej je zevala v Lilijaninem spominu črna luknja. Nekdo, morda pa kar sama, jo je spravil spat in ko se je zjutraj zbudila, sta se atek in omica spet ali morda še vedno prepirala, zrak je bil gost od "farjev in prekletih komunistov", mama in njen moped pa sta izginila.

Desetletja pozneje, potem ko sta se zamenjala država in sistem, jo je mama, ki je kot upokojenka v svobodni državi tu in tam spet zašla v cerkev, pred nekim popisom prebivalstva vprašala: "Saj boš napisala, da si rimskokatoliške vere?" Bila je bolj prošnjaja kot vprašanje, Lilijana pa ji je iz kdove kakšnih grenkih usedlin otroštva zabrusila: "Bi. Če bi me ti tako vzgojila." Še isti hip ji je postalo ob pogledu na materin zardeli obraz žal, a nazaj ni več mogla vzeti.

Zdaj sta si bili z mamo blizu, vsekakor bliže, kot bi si bila Lilijana nekoč pripravljena priznati. Če bi tedaj seveda o tem sploh premišljevala. Pravljičice iz knjig, spomini konzulove kuharice na predvojno visoko družbo in dedkove zgodbe o zlatem teletu, razbojniku Guzeju in drugih junakih..., to je bil takrat njen svet.

Nič ji ni dalo misliti niti, ko se je, gimnazijka, takrat je že živela pri mami v bližini velikega mesta in to ni bil za nobeno od njiju prav lahek čas, dedku pohvalila, da bo najbrž študirala časnikarstvo ali pravo, vsekakor nekaj, kjer pride do izraza teža besed, pa jo je samo žalostno pogledal in zavzdihnil:

“Lili, to ni zate in tvoj hitri jezik...” “Star je že in bolan,” si je rekla, ga pomilovalno pogledala, poljubila in odfrfotala naprej.

Zdaj ko oba z omico že poldrugo desetletje počivata gori pod Svetim križem, ve, da je imel prav, presneto prav, in da so iz njega govorile izkušnje, ne starčevska zagrenjenost. Svoji materi je lahko odpustila marsikaj, tudi to, da je zanjo brez njene volje izbrala pot brez očeta. Že zdavnaj je v sebi predelala vse tiste vprašujoče, včasih pomilovalne poglede, na katere je naletela vselej, ko je bilo treba izpolniti tisto nadležno rubriko “ime očeta”, brez katere ni mogoče sodelovati niti v nagradni akciji za zobno pasto, ona pa je samo potegnila črto ali izcedila “nimam” skozi stisnjeni nasmešek. Ko je bila mlajša, je velikokrat sanjala o očetu, vsakič o drugačnem, zdaj je bil plavolas zdaj črn, kostanjev ali celo z rusimi lasmi, in preganjal jo je strah, da bo nekoč srečala svojega polbrata, gotovo čednega, postavnega, pa ga ne bo prepoznala in se bo zaljubila vanj.

Potem so prišli fantje, drugačne sanje in strahovi, študij in kariera, liberalizacija in feminizacija, za vsemi “acijami” pa še frustracija. Osupnilo jo je spoznanje, da je bila opeharjena in da tu ni pomoči. Saj ne, da bi ji lagali, vendar so ji, da bi zaščitili njo in sebe, najbrž v tem vrstnem redu, marsikaj zamolčali. Omica, ki ni mogla imeti otrok in ki je zato najprej z odprtimi rokami sprejela moževo nezakonsko hčer, Lilijanino mater, potem pa še njo, Lilijano, jo je obdala z ljubeznijo, svetimi podobnicami in molitvami; celo krstiti jo je dala na skrivaj, čisto po tihem, da ne bi spravila njene matere ob učiteljski kruh, a ji ni tega nikoli povedala. Je bila prepričana, da bo delovalo samo od sebe? Atek, borec in nemški ujetnik, povratnik iz Dachaua, je rad in veliko govoril, a o sebi nikoli. Lilijana je vedela, da je njemu in omici vojna uničila sanje o boljšem življenju, ko ju je iz prestolnice, kjer so Lahe zamenjali Nemci, pregnala nazaj na rodno Kozjansko. Omičino bentenje nad atkovim dolgim jezikom, ki da ga je že in ga bo še pokopal, njuni prepiri in zatekanje v nemščino, dokler je ni Lili začenjala razumeti, atkov jok ob samotnem grobu na vaškem pokopališču, kamor mu je včasih skrivaj sledila, njegovi dolgi zaupni pogovori s čudaškim partizanskim prvoborcem, dokler ni tega na vsem lepem vzela noč in so šele čez čas nekje globoko v gozdu našli njegovo razpadajoče truplo..., vse to je Lilijana lahko povezala v smiselno celoto šele veliko po dedkovi smrti, ko je bilo prepozno za vsakršna vprašanja in odgovore. Iz te lepljenke je zrl na Lilo človek, ki ga ni, a bi ga rada poznala: nad svobodo in osvoboditelji razočaran dahavski tabo-

rišnik, ki je v novi socialistični gospodi prepoznaval medvojne skrivače, majske hrošče, skratka, golazen, ki njemu, borcu slavne Šercerjeve brigade, ne seže do kolen. Svoje razočaranje nad svetom in seboj je utapljal v vinu, ponavadi ne sam. Neke noči, ko sta se s prijateljem iz gostilne objeta opotekala domov, je ta iz žepa potegnil pištolo in mu jokaje priznal, da mu je Partija ukazala, naj njega, Frica, to dahavsko gobezdalo, ustrelji. Ni ga, se je pa nekaj dni kasneje ustrelil sam. A tudi atku ni bilo prizaneseno. Prišli so dahavski procesi, za velikimi je prišla vrsta tudi na male ribe in nekega dne, šest ali sedem let pred Lilijaninim rojstvom, so ga odpeljali v celjske zapore. Sledilo je sojenje v imenu ljudstva za prazen nič. Kozjani, ki so svojega pisarja hudo pogrešali, so najeli avtobus in se odpeljali pred sodišče, da bi, če bo treba, pričali o rojakovi nedolžnosti, s so se morali vrniti domov z dolgimi nosovi in peš - oblast jim je zasegla avtobus, njihovega pisarja pa poslala na nekajmesečno prisilno delo.

Lilijanina mati je, tako kot o marsičem, molčala tudi o tem. Spregovorila je šele, ko sta se zamenjala država in sistem, pa še takrat z nekakšno mešanico strahu in sramu, kot da gre za madež na družinski podobi, ki ga je najpametneje pustiti pri miru. Tudi do tega, kdo je njen oče, se je morala Lilijana dokopati sama. Malo ji je pomagala trma, nekaj sreča, o tem bi lahko napisala celo zgodbo. Pa o tem, kako je izsilila njuno prvo in edino srečanje. Srečala sta se na skrivaj in na nevtralnem terenu; bilo je še v času režima, v katerem je tudi on, prijatelj samega predsednika, igral pomembno vlogo. Seveda je bil tudi poročen in odrasla nezakonska hči, ki jo je vsa ta dolga leta tajil, njeni materi pa enkrat samkrat nakažal denar za otroški voziček, bi lahko škodila njegovemu ugledu.

Po tistem ga ni več videla. Preveč si zatresla njegov svet, ji je rekel prijatelj, ki jo je bil tudi pripeljal do njega. Verjela mu je, ker je hotela verjeti. Ni več želela misliti nanj, toda kadar jo je njena avanturistično-karieristična žilica pahnila v kakšno prav posebno kočljivo politično situacijo in se je iz nje varno izvlekla, je po tihem pomislila, da bi se morda res morala zahvaliti očetu in njegovim vplivnim zvezam.

Potem je prišla novica, da je bolan in da umira. Zdaj je tu, ob postelji najpomembnejšega tujca v njenem življenju. Kdo je bil? In kdo je ona? Mogoče pa bi, popisovalka tujih zgodb, res morala napisati svojo. Lahko bi jo začela takole: “Gospa Lilijana, kar naprej, ji je pomignila strežnica v strogi sivi obleki...”

M. Žitnik

Čarodejke (xxv.)

SNEGA ZA MAČJI SKOK

Prav toliko ga je nametlo nepričakovano zarana, tako da je bila vsa cesta s platanovimi "tlesi" kot začarana pod pajčolanom. In vendar se je Gizela tako eksaktno opravila, da sem obstrmela. Od francoske kučme iz lisičine do razkošnega soboljevinastega krzna, ki ji je segalo do tal. Le v kaj naj se odenem jaz, če je ona tako razkošna? Pomislila sem, kam se pravzaprav odpravljava na obisk! Jana Komenski zelo ceni elegantnost, a ne vem, če ni pripadnica zelenih, torej bi jo vznejevoljili, če bi se obedve pokazali v krznih! Oblečem plašč in si nadenem volneno čepico in sem skoraj tiho, medtem ko Gizela zmagoslavno razlaga, kako ji je sin takoj odkidal sneg pred vrati ter na stopnišču. Tudi snežne verige so bile kmalu na kolesih landloverja in na cesti ni bilo živega duha!

"Upam, da zdaj vozijo vsaj avtobusi! Do griča svetega Justa gre veliko števil!"

In ni bilo nobene izbire: ali peš ali nič! Sva priromali do hiše pisateljice Ja-ne, ki se naju je razveselila.

"Kot v starih časih! Brhki mladenki sta pripešačili v mrzlem snegu!"

Tisto malo snega nama je očitno naročil Bog! In tudi Janini kolački, ki jih je servirala k čaju, so bili nekaj posebnega!

Potem ko nama je razložila, kaj vse vtakne v testo, da so tako izjemni, sem ji začela razpredati najine prošnje.

"Jana, glej, knjiga je verjetno prav po tvoji zaslugi dotiskana! Dobro bi bilo, če bi napisali kaj več o avtorici, ki se je bila ob znanih šeficah skoraj vznejevoljila nad samo seboj, ker je nesla pesmi v tiskarno!"

"Lahko napišem, a podpišem s psevdonomom. Sem vam že povedala, da sedanji čas ni vreden mojega imena!"

"In vendar obstajajo neke relativnosti, zaradi katerih smo včasih odljudni, včasih pa pristrčno dostopni!"

"Saj gre le za mojo odločitev! Argumente za tako stanje poznam samo jaz in morda nekate-

ri, ki so hoteli, da bi jaz predstavljala njihov izdelek, a jaz sem umetnica, to je avtonomna osebnost!"

"Saj zato bi vas prosili, da nastopite z vso svojo avtoriteto in podčrtate vrednote Ljudmiline poezije."

Gizela je rekla nekaj preprostega, česar jaz ne bi znala ubesediti niti z zapletenimi namigi! In je Komenskijevo spravila v širok smeh!

Čisto tiho sva si pripevali, ko sva skakali po drugi strani griča svetega Justa na Goldonijev trg.

"No, ker sva že v bližini Branka Klemenščka, pojdiva še k njemu!"

Starosta slovenskih lirikov se je sproščeno nasmejal, ko sva mu opisali vzrok najinega obiska.

"A, od nje, da prihajata tako razburjeni! Komenska zna razkačiti vsakogar! Dajte, dajte, vdrli sta v prostrani svet težkega kalibra! Pa kaj vam pride na misel, da vdirate v zaprti krog tržaških poetičnih elementov! Vi, kot navadna časnikarka, tega ne morete razumeti!"

V resnici me je starosta slovenskih lirikov prijazno potolažil. Požrla sem "navadno časnikarko" in ga zaprosila, naj sprejme s kakimi lepimi stavki novo pesniško zbirko naše znanke. Naj o njej pove kaj lepega!

"Tolažilnega, ker vse, kar je lepo, je tolažba. Ko se namreč sprehajam po Krasu, bi bil najraje en brin. Kot človek pa moram biti trdoživ, braniti moram namreč svojo samostojnost, ne sicer preveč raskavo, a vendarle! Je v slogu teh pokrajin. Bom pa kar nekaj opisal in vas, ki ste mladi in polni življenja, pohvalil. Bom pa ostal bolj v ozadju in občudoval vaše imenitne podvige! Danes je knjiga največja dragocenost, taka, kakršno boste bi zagotovo znali predstaviti! Počakajte! Ko bo prvo razburjenje mimo, saj je ta literarni svet natrpan z nevoščljivimi nevoščljivci, vas bodo sprejeli! Saj gre za slovensko liriko!"

"Po vsem tem, kar sem razumela iz vaših izkušenj in besed, bi lahko sklepala, da živite v samotnem krogu svojih misli. Kako veliko moč

ima nad našimi literati samota! Tolikšno, da bi jo lahko proglasili za prvo damo našega zamejstva!”

Gizela je bila nemalo začudena. Niti pogledala ni za zavese, kjer se je skozi mrežne belih rož spuščal nekoliko gostejši sneg, pač pa je odobravajoče prikimala lepoglasnemu Klemenščku. Jaz sem bila navajena na njegovo modrovanje še od takrat, ko se je pripeljal na obisk v našo hišo in ga je oče vedno pogostil z najboljšim vinom, mama pa se ni nad njim nikoli pritoževala, kot nad drugimi. Enkrat ji je prinesel rože, kar jo je nenavadno zmedlo. Bil je edini tovrstni poklon, ki ga je kdo prinesel.

“Ljudje se umaknejo vase, ker so drugi, ki silijo v ospredje. Po splošnem mnenju bi moral biti umetnik neke vrste svetnik, ki ustvarja sožitje v domačem občestvu. Če bi že moral biti kdaj užaljen, naj bi se kot olikana oseba umaknil pred grobstvo. Toda, če ste družabni po značaju, boste v razposajenosti naleteli na veliko sovražnosti! Ej, takrat vam nihče ne pomore!”

Prav trapasto, sem si mislila. Vseeno sem se zahvalila dragemu pesniku, ki bi utegnil odločilno ubraniti trideset strani nežne pesniške zbirke, če bi se kdo spravil nad njo z grobo kritiko.

V resnici je bila Ljudmila zaskrbljena nad tem, ali bodo njene poezije sploh opazili.

Pesmi, ki naj bi bile “lepote sveta”, so vzbudile pozornost. Gizela je pripravila čudovite predstavitve z zakusko, ki je bila ponavadi tako obilna, da se je razširila v gostijo, petje s harmonikami in skoraj množična srečanja. Bralci so naenkrat začutili v Ljudmilini osebnosti Gregorčičevo vero, Cankarjevo hrepenenje in žensko nebogljenost. Da, bile smo presenečene, kajti Jana Komenski se je opravila kot kakšna filmska igralka in ljudstvu razlagala, “kako je pesnica ujetnica v svetu estetike”. Nisem manjkala na niti eni predstavitvi, in bilo jih je več, tako da smo se v enem popoldnevu selili v različna društva. Po tolikih dnevih razmišljanja, običajnega gospodinjskega dela, nekakšne zamaknjenosti v stranska opravila, ki sestavljajo delovni dan, takšen praznik! Zakaj naenkrat toliko veselja za drobne pesmi? Pa kaj si bomo postavljali filozofska vprašanja, če se trenutno svet vrti v našo korist!

Čudno! Tudi skeptični profesor je napisal tehtno pohvalo. Sredi ležernega sveta se je rodila svetla zvezda!

(dalje)

V slovenska obzorja in čez...

Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da...

- da je znana zgodovinarica dr. Jerca Vodušek Starič, profesorica na mariborski univerzi, na vprašanje tednika MAG, kako gleda na morebitno proslavo prve slovenske vlade v Ajdovščini 5. maja, odgovorila: “To ni bila prva slovenska vlada... Takrat ustanovljena vlada ni bila parlamentarno demokratično izbrana prva slovenska vlada, temveč jo je imenoval centralni komite Komunistične partije Slovenije v dogovorju s cekajem Jugoslavije.”
- da sta v nekaterih javnih knjižnicah v Sloveniji knjigi Angele Vode Skriti spomin ter Alberta Svetine *Od osvobodilnega boja do banditizma* vnaprej rezervirani za izposajo...
- da je bil znani predvojni slovenski komunist in pozneje jugoslovanski diplomat Rudi Čačinovič med vojno narednik v madžarski vojski in da ga je 1945 Kardelj z depešo iz Beograda ukazal ustreliti, a da ga je rešil drug štajerski komunist, dr. Brilej - Bolko...
- da je na praznik letošnje svečnice opravil mašo pri papeškem oltarju v baziliki Sv. Petra dr. Franc Rode, novi prefekt kongregacije za redovnike...
- da si je Edvard Kocbek dne 9. aprila 1976 zapisal v dnevnik, da je dobil brošuro, ki jo je bil Mitja Ribičič napisal za interno rabo v Partiji in v kateri je brutalno označil Kocbeka za “voluharja” ter dodal, da “mu bodo Amerikanci plačali Nobelovo nagrado, če mu jo bodo kdaj Švedi dodelili...”
- da je profesorica Barbara Zlobec, bivša dijakinja slovenske gimnazije France Prešeren v Trstu, objavila pri mariborski založbi Litera svoj prevod dela *De amicitia* - O prijateljstvu rimskega pisca Cicerona...
- da bo pri založbi Mladiki izšla korespondenca Stanka Vuka z naslovom *Pisma Darinki*, ki jih je za tisk uredila in uvod napisala Milena Lavrenčič Lapanje...

Peter Merku

Iz spominov na starše (XLI.)

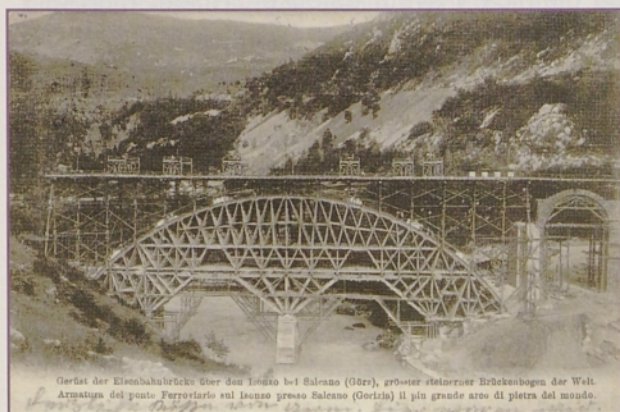
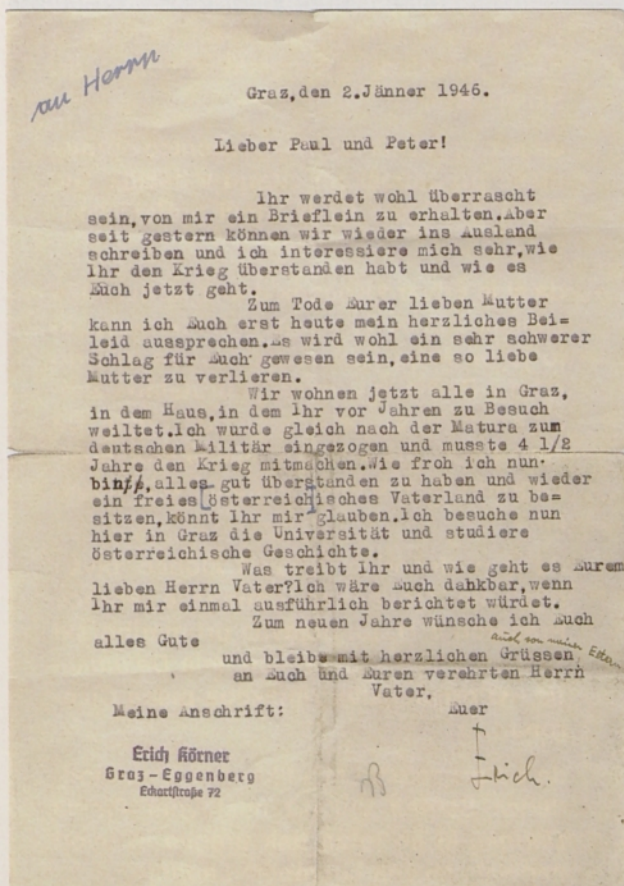
Spomini na očeta

Graz, 2. januarja 1946, Draga Paul in Peter!
 Nemara Vaju bo to moje pisemce presenetilo. A šele od včeraj smemo spet pisati v inozemstvo in mene zelo zanima, kako ste prestali vojno in kako Vam zdaj gre (...) Bodita prisrčno pozdravljena tudi od mojih starešv, in pozdravita Vajinega spoštovanega gospoda očeta. Vaš Erich.

S tem pismom nas je prijetno presenetil najmlajši član družine Körner v avstrijskem Gradcu, to je v mestu, ki je bilo očetu še posebno drago, ker je tam bil za vajenca v letih 1874 in 1875 njegov oče, istotako Josip. Po prvi svetovni vojni se je družina Koprivec, kot se je v resnici imenovala, preselila, ali morala preseliti, iz Trsta v Avstrijo, če je družinski poglavar hotel ohraniti pravico do penzije. Za našo mamo je to pomenilo izgubo eno najboljših prijate-

ljic. Oče, ki je za to vedel, se je še posebno razveselil, ko je lahko znova vzpostavil stike, ki smo jih nato dolgo gojili s sinom Erichom, ki nas je seznanil s svojim razgibanim življenjem. Kot študent na pravni fakulteti je bil med vojno vpoklican v nemško vojsko in poslan na rusko fronto, vendar se kot avstrijski patriot ni hotel vojskovati za Hitlerja. Zato se je čim prej prepisal na medicino, zaradi česar je bil po takrat veljavnem zakonu razrešen aktivne vojaščine. Po zlomu je v Gradcu nadaljeval študij prava in promoviral 4. julija 1950. Kmalu je postal tajnik delavske zbornice. Leta 1964 je bil izvoljen za generalnega tajnika Lige za človekove pravice in postal urednik revije Das Menschenrecht (Človekova pravica) ter profesor na sindikalni šoli.

Medicino je med vojno študiral v Königsbergu v vzhodni Prusiji, kjer je imel priložnost izpopolniti se tudi v ruščini. Kot pravnik in sindikalist je bil zato dodeljen uradu na Dunaju z nalogo, da vzdržuje stike med avstrijskimi sindikati in rusko administracijo. Tam sva ga z očetom tudi enkrat obiskala. Vozila sva se z vlakom po znameniti Semmeringovi progi, ki je bila zgrajena za časa avstro-ogrske monarhije in je s svojimi kamnitimi viadukti še danes arhitektonska mojstrovina. Med vožnjo mi je oče z zgodovinskega in tehničnega vidika razlagal, kako so gradili viadukte. Stare razglednice o gradnji drznejega mosta nad Sočo pri Solkanu z vsem lesenim ogrodjem dajo slutiti, koliko truda je bilo potrebno vložiti v izgradnjo vseh mostov in viaduktov, po

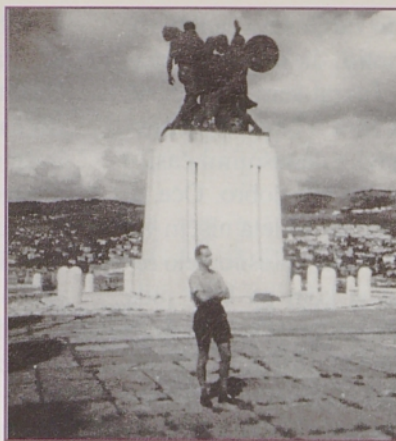
Zgoraj: pismo Ericha Körnerja. Desno: Solkanski most med izgradnjo.

katerih se vije Semmeringova proga. Oče je poznal njen južni del še iz časov prve svetovne vojne. Po Gradcu se je vlak ustavil na demarkacijski črti med ameriško in sovjetsko zasedbeno cono. Ko so vojaki sovjetske armije prišli kontrolirat potne liste, sem jih gledal, kakor bi gledal nadangela Gabrijela, če bi se mi prikazal. Kaj vse smo med vojno slišali o trpljenju Rusov in o hrabrosti teh ljudi med njihovo obupano bitko za preživetje proti fašističnim napadalcem in okupatorjem! Kako naj bi jih ne gledal z globokim spoštovanjem in občudovanjem!

Ko sva prispela na postajo dunajske južne železnice, naju je Erich že pričakoval.

Zelo toplo naju je pozdravil in naju pospremil v hotel. Ker je bil podnevi v službi, nama je lahko posvetil samo večerne ure. Tako sva si s papanom sama ogledala dunajske znamenitosti: cesarjevo palačo v Schönbrunnu, katedralo sv. Štefana, razna obeležja ruskih vojakov, padlih med boji za Dunaj in pokopanih v parkih dveh mest, ter muzeje, med katerimi je bil še posebno zanimiv muzej vojske v Arsenalu. Zvečer smo z Erichom šli na večerjo in si po-

Erich Körner

tem ogledali še druge znamenitosti, kot na primer Prater s spomenikom admiralu Tegetthoffu. Življenje so še vedno bremenile posledice vojne, povsod je bilo še videti razvaline, ki jih je za seboj pustil boj za osvoboditev Dunaja. Erich sam ni imel lahkega življenja, njegova naloga je bila vzdrževati stike med različnimi delovnimi organizacijami in sovjetsko komandanturo. Zvečer se je želel nekoliko sprostiti, zato nas je peljal tja, kjer smo se lahko razvedrili, na primer v Prater. Tam so vabile razne stojnice, kjer je bilo mogoče streljati z račno puško in si priboriti kak spominček, medtem ko je veletoč (Riesenrad) še ležal pokvarjen in požgan, torej neuporaben, na tleh. Konec tedna, ko mu naslednjega dne ni bilo treba iti v urad, naju je peljal v nočni bar za katedralo sv. Štefana. Do poznih ur je tam pianist igral na klavir stare dunajske viže, ki so očeta očitno spominjale na mlada leta in jih je z Erichom začel potihno peti. Prav lušno je bilo, saj sem po mamini smrti le redkokdaj videl očeta dobre volje. O čem sta se z Erichom pogovarjala, nisem takrat

MENSCHENRECHT

Offizielles Organ der Österreichischen Liga für Menschenrechte

24. Jahrgang/Nr. 4

139. Folge

Wien, Dezember 1969

Prof. Helmut Scharf (Velden a. W., Kärnten)

Fragen zum „Tag der Menschenrechte“

Du, der dich hier zu erster Feier eingefunden und laut zu Menschenrecht und -würde bekannst, du, junger Mensch, der bald die Welt verwaltend wird, du künft'ger Arzt, die Journalist, der Lehrling, du, Mann der Straße, Anwalt, Richter, Mandatar: Hast du nicht schon vor dem Vorwurf scharfer Augen Hoff' ihr ein Fein zu fern, das euch schmeichelt? Das Recht des Menschen ist kein Sonntagsgesetz. Die Stunde schmeichelt nicht, sie klagt euch an. Sie fragt nach eurem Tun, sie ruft euch an die Rompe: Habt ihr das Menschen Würde täglich nicht mühsamer? Geht in euch! Prüft euch! Geht! (Schopenhauer)

Die Stunde schmeichelt nicht, sie klagt euch an. Sie fragt den Anwalt: Schenkst du Gut und Beistand auch dem, der dir das Honorar nicht zahlen kann? Wo bist du Anwalt, der des „kleinen Mannes“ Rechte wohl vertritt, wenn er im Fingerring der Gesetze sich verstrickt, die „Unterleuten“, der sich gegen Willkür wehrt, des Rentners, der im Streit sich nicht zu helfen weiß, der Witwe, der man ihr Erbteil vornehmlich, der Invaliden zweier Knie?

Die Stunde schmeichelt nicht, sie klagt euch an. Sie fragt den Richter: Hast du Recht gesprochen verminderten Auges, wie die Göttin dich's gebietet? Für hunderttausend Schilling wird der Nadelstichurke entlassen aus der Haft und traut sich seiner Freiheit, um zu kniffligen Fäden zu der Heilung zu gehen, und sich zu kaufen Zeugnis, die entlassend sprechen, indes im Zellenloch der „arme Teufel“ sitzt. Ist Recht nur eine Waise, die man kauft, ist jedem, der den Marktpreis zahlen kann?

Die Stunde schmeichelt nicht, sie klagt euch an. Sie fragt den Arzt: Hast du mit gleicher Sorge das Kind der Magd befristet, die dir nicht geben kann, was dir die andere bieten, hast sie die Leiden deiner Mitwelt überbebet, wach wachend, daß sie deiner Kunst bedürftig, daß über Tod und Leben du entscheidest? Setzt du die Todesurteil nicht auf die Rechnung, damit der Preis des Lebens um so höher steigt?

Die Stunde schmeichelt nicht, sie klagt euch an. Sie fragt den Mandatar und den Minister: Hast du, der seinen Eid der Verfassung abgelegt, als Diener des Gesetzes allen gleich verpflichtet, hast du gesagt, daß dem, der anders Sinnes ist, kein Nachteil aus Gesetzmäßigkeit und Bekanntheit droht? Hast niemals du entschieden wider besseres Wissen für den Gesinnungsfremd? Lag nicht, als ordne sich um öffentliche Aemter noch bewahren, in deinem Schrittschritt unterzeichnet schon der Akt? Recht steht nur das Recht des Gegenpielers, daß er mit andrer Art um einen Posten sich bewerbe, doch niemals unter gleichen Fortschritt ihn erhalte? So einfach dinstest die die Freiheit dir zurecht?

Die Stunde schmeichelt nicht, sie klagt dich an. Sie fragt den Journalisten, der mit lautem Pathos auf die verbotene Meinungsfreiheit pocht: Hast du nicht die nicht in der Hast du ver sagt nie gar Trieb nicht vorschwellt - machst? Da steht er denn was bi das wüchse Frucht! des dich sie die Die Stunde Sie fragt dich was Mensch! dem ihr so Schielst um was nicht in ist Recht, wer Ellbogenweh! Geht in euch!

Die Stunde Sie fragt dich was Mensch! Das andre das andre die sein! du seist! du! Sieh dich! du sie nicht! Und Augen hoch! Dem geheime! Das! Dann! Wie die! Geb in die!

Die Stunde Sie fragt dich, Lehre Dich, jense dich, Mann! Erst, wenn's fre, ohne L done seid! du denn dürft! du sie auch ni in Liebe we!

Zum Tag der Menschenrechte

18. Dezember 1969

Wollen wir unsere Verhältnisse mit unseren geliebten und ungeliebten Mitbürgern ändern, so müssen wir zuerst „Anwaltspil“ werden! Jeder Bürger ein garantierter Mensch. Österreich.

Beiträge zur politischen Bildung und Gegenwartsgeschichte Nummer 92

(Herausgegeben von E. Körner, Wien, 1969)

Minoritäten – nicht „Fremdkörper“, sondern Brüder!

Im Jahre 1948 hat die Vollversammlung der Vereinten Nationen zu Paris eine „Allgemeine Erklärung der Menschenrechte“ beschlossen. Trotzdem es sich nur um eine Empfehlung handelt, ist ihre geschichtliche Bedeutung groß. Erstmals wurde ein Mindestkatalog von Grund- und Freiheitsrechten festgelegt, der für alle Menschen unserer Welt gültig sein soll. Dennoch ist es erschütternd, daß selbst in manchen UNO-Mitgliedsstaaten noch heute Menschen als Sklaven gehandelt, ohne ordentliches Gerichtsverfahren eingekerkert, wenn nicht gar brennend, oder auf andere Weise ihrer primitivsten Rechte beraubt werden. Es gibt ja noch keinen Hochkommissar, der die Einhaltung der Deklaration zu überwachen hätte und noch keinen internationalen Gerichtshof, vor dem sich menschenrechtswidrig handelnde Regierungen verantworten müßten. Erweitern wir die von der UNO empfohlenen „klassischen“ Grund- und Freiheitsrechte gar noch um jene Ansprüche im privaten und sozialen Leben, die wir heute vernünftigerweise jedem volljährigen Menschen bereits praktisch zubilligen, dann verbleibt wohl keine Sekunde, in der die „Menschenrechte im weiteren Sinne“ nicht tatsächlich verletzt werden!

Vielleicht werden Sie denken: Das alles wissen und bedauern wir. Aber es gilt bestimmt nicht für die Anerkennung der Menschenrechte in Österreich, die doch von unserer Verfassung und Regierung immer wieder feierlich bestätigt wird! Sind wir nicht ein Staat, in dem selbst alltäglich vorkommende Ehrenbeleidigungen über Antrag von Gericht geahndet werden? Erfreuen wir uns nicht bereits seit 1867 über die in der UNO-Deklaration enthaltenen Grundrechte? In unserem Vaterland herrschen doch Glaube und Gewissenstreue, Presse- und Vereinsfreiheit, Gleichberechtigung von Mann und Frau, Gleichheit aller Staatsbürger vor dem Gesetz! Haben wir nicht darüber hinaus sogar die Todesstrafe abgeschafft und lassen wir praktisch nicht zu denken, jefermann „schwerer Fassung sühlig werden“?

Es ist richtig und gerecht unserem Vaterland aus der Furcht, daß es sich im (schlechten) „Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuch“ aus dem Jahre 1811, und zwar in seinem § 18, jedem Menschen angeschlossen, schon durch die Vernunft einleuchtende Rechte“ zugebilligt und daher Sklaverei oder Leibeigenschaft ausdrücklich verboten werden. Das fern der „Staatsgrundgesetz“ über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger“ aus dem Jahr 1867 in Folge seiner Gesetzbücher 1920 auch in unser republikanisches Bundes-Verfassungsgesetz übernommen werden konnte. Und daß wir schließlich – seit der 1955 erfolgten Übernahme der „Europäischen Menschenrechtskonvention“ in unsere nationale Rechtsordnung – nach Erdrückung des innerstaatlichen Instanzensystems auch noch die Straßburger „Menschenrechtskonvention“ anerkennen können, deren gerichtliche Entscheidungen von Österreich voll und ganz anerkannt werden. Das ist ein verblüffender Souveränitätsverlust unserer Republik, zu dem sich etwa Frankreich oder Italien noch nicht durchgerungen haben!

Aber abgesehen davon, daß in der Praxis manches weniger erfreulich aussieht und noch nicht einmal alle einfachen Bundesgesetze den grundsätzlichen Geboten unserer Verfassung zur Gänze angepaßt worden sind, bedarf es zu unbeschränkter Respektierung der Menschenrechte auch der aufdringlichen Mitarbeit der Staatsbürger selbst! Nicht alle zweischneidigen Gedanken läßt sich gesamtartig erfassen. Das ist einerseits gut, denn sonst hätten wir einen perfekten „Polizistaat“, der letzten Endes eher einem „bewachten Staatsbürgerlich“ als einem „Vaterland“ gäbe, das als „großes Heimat“ auch in unseren Herzen verankert sind und daher stets auch gerne verteidigt werden sollte!

(Vorgängerin der „Wahlkreis-Feier der ÖLIM am 10. Dezember 1968 in Kriegerfurt)

Das Menschenrecht

dobro razumel, a očitno je bilo zanju zelo zanimivo, tako da nisem hotel stalno motiti, da bi mi oče razlagal, o čem se pogovarjata. Takrat sem torej prvič okusil nočno življenje takega bara... če prav premislim, nič posebnega v primerjavi z današnjimi časi.

Ure so tekle in vino je moralo biti dobro. Oče se je smejal, kakšenkrat do solz, da ga že leta nisem videl tako sproščenega. Erich je bil na splošno zelo resen, poučen človek, ki pa se je kdaj pa kdaj rade volje hecal in pripovedoval vesele zgodbe. Ob dveh ponoči smo morali zapustiti lokal, in kot se ob podobnih priložnostih rado dogaja, nismo šli takoj spat, ampak smo še vandrali po prvem dunajskem sektorju, se pravi po starem mestu z vsemi mogočnimi palačami iz habsburških časov. Peli smo, se hecali in hodili počasi, zelo počasi, nekoliko v rožicah zaradi dobrega vina. Ker smo bili trudni, smo sedli na dnu velikega stopnišča in nadaljevali s klepetanjem. Le kako minuto kasneje slišimo, kako za našim hrbtom nekdo prihaja po stopnicah navzdol, počasnih, a odločnih korakov. Ozrli smo se in kljub slabi razsvetljavi smo zagledali visoke škornje, ki so se svetlikali v poltemi. Bila je straža sovjetske komandanture, ki nas je prosila, naj se poberemo, kar smo seveda tudi takoj storili, se s prijaznim 'dosvidanja' poslovili in šli končno spat.

Doma nam je Erich pokazal svojo impozantno biblioteko, v kateri je bilo mogoče videti knjige v vseh jezikih nekdanje avstro-ogrske države in veliko časopisov. Skušal je namreč brati glavne časopise iz vseh dežel bivšega habsburškega imperija. Ne zato, ker bi bil monarhist, nikakor ne, zanimalo ga je, kako je tam, v različnih glavnih mestih zdaj neodvisnih držav in državic, s človekovimi pravicami. Od kar je bil generalni tajnik avstrijske Lige za človekove pravice, je kot sočasni glavni urednik časopisa Das Menschenrecht (Človekova pravica), ki je bil poznan tudi v inozemstvu, med drugim nešteto krat zagovarjal pravice slovenske manjšine na Koroškem. Čeprav je bil vzgojen v dobrega avstrijskega patriota, ni pozabil svojih korenin in se je nenehno trudil, da bi izpopolnil svoje znanje slovenščine. Ko sva z ženo šla obiskat gospoda Zablatnika, tedanjeja direktorja slovenske gimnazije v Celovcu, nama je ta pokazal skupne fotografije z Erichom, zato da bi podkrepil spoštovanje in prijateljstvo, ki ju je gojil do njega.

Z očetom sva bila vsaj dvakrat na Dunaju. Med počitnicami smo večkrat bili tudi s Pavletom okoli po Avstriji. V Lungau, na Koroškem ali v Salzburgu. Oče je rad potoval po Avstriji. Poznal je jezik in očitno mu je dežela obujala spomine na mladost. Ko

smo bili skupaj z drugimi avstrijskimi letoviščarji, se je rad z njimi pogovarjal in pošalil ter jih po večerji tudi zabaval s pripovedovanjem prigod iz starih časov in starih vicev ali pel po tiho stare pesmi in če so se mu drugi pridružili, je dal od sebe, kar je zmožel. Znal je tudi deklamirati stare pesmi, tako da so mu prisotni pozorno in z občudovanjem prisluhnili. Tudi sam sem ga rad poslušal in si ga medtem skušal predstavljati, kako je kot mladenič po kakšni prireditvi stopal iz Narodnega doma v spremstvu lepih tržaških Slovenk, ki jih je med spremljanjem domov verjetno podobno zabaval. O tem mi je tudi sam rad pripovedoval: o lepih spominih na Avstrijo, o Narodnem domu in mladosti, o dneh, ko se je tudi on lahko sproščeno zabaval in imel pod noč občutek, da se je dan dobro iztekkel.

Pavel Vidau

Vstajenje

*Noč temna - telesa zavita v prosojno meglò
nemo na zemlji leže.*

Oče, mati, sestra, brat - kje si?

*Kje naj prižge se zdaj plamen ljubezni
ki v duši boleči ječi.*

*V tihi je noči krik bolečine
dušo objemal v srcu do dna.*

*Ah, Oče nebeški, ljubezen Ti mila
človeka odreši življenjskih teh spon.*

*A solze pekoče, grudo kropijo
ko mater, očeta v gomilo dajò.*

*Zemlja domača, s krvjo prepojena
v sebi zdaj dramiš ljubeče srce.*

*Zdaj zemlja sprejela je svoje
a duh k vstajenju teži.*

*Vstajenje - vstajenje, tlačениh - brezpravnih
večno vstajenje je dobrih - vernih ljudi.*

Ta pesem je bila prebrana pri Banih v soboto, 1. novembra 2003, na spominski svečanosti pred spomenikom padlim in pogrešanim med 1. in 2. svetovno vojno.

Ivo Jevnikar

Vosovec Štefan o tigrovcih in padalcih (I. del)

V tej rubriki sem že objavil nekaj dokumentov o prvih stikih med "primorskimi padalci" in partizanskim gibanjem.

Tako je v Mladiki št. 10 iz leta 1995 natisnjeno poročilo, ki ga je 4. aprila 1943 s Primorskega poslal Centralni komisiji Varnostno-obveščevalne službe v Ljubljano član komisije Anton Pirjevec (partizansko ime: Marko Belin). Pirjevca so 17. marca 1943 poslali na Primorsko ravno zato, da bi tam organiziral VOS, ki sta ga sestavljali obveščevalna (zbiranje podatkov) in varnostna služba (oborožene akcije, likvidacije ali umori nasprotnikov). Takoj je naletel na problem padalcev.

V noči od 17. na 18. marec so namreč Angleži nad Smrečjem pri Šentjoštu spustili med slovenske pripadnike Jugoslovanske vojske v domovini (četnike) Antona Božnarja, Venceslava Ferjančiča in Bojana Kolerja. Nekaj minut kasneje so se pri vasi Paljevo na Banjški planoti spustili s padali Miroslav Križmančič, Radoslav Semolič in Nikolaj Sever, ki so se pridružili partizanom. To trojko so Anton Pirjevec, Dušan Pirjevec in Bojan Štih zasliševali v Tolminskem Lomu od 27. do 30. marca. Anton Pirjevec je dobil o fantih najboljši vtis in je o tem poročal Centralni komisiji VOS, medtem ko so predstavniki Pokrajinskega komiteja Komunistične partije Slovenije ločeno poročali Centralnemu komiteju KPS.

Značilno je, da so za iste dogodke večkrat ohranjena sočasna različna poročila niž-

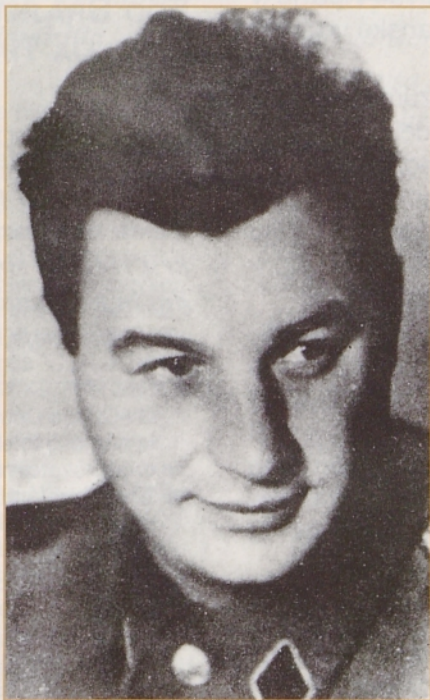
jih partijskih organov višjim partijskim organom, poročila vosovskih predstavnikov vosovskemu vodstvu, včasih še poročila uradnih organov Osvobodilne fronte višjim organom OF in pa vojaška poročila.

Anton Pirjevec, rojen 25. maja 1910 v Trstu, je padel 26. aprila 1943 na Golobarju.

Z organizacijo VOS se je nato naprej ukvarjala začasna Pokrajinska komisija VOS za Primorsko, v kateri so bili Marijan Dermastia-Urban, Drago Flis-Strela in Miro Perc-Maks. Perc, ki se je rodil 2. februarja 1912 v Ljubljani in je padel 1. aprila 1945 na Vogalcah, je bil julija 1943 imenovan za načelnika Pokrajinske komi-

sije VOS za Primorsko. Vodilno mesto na varnostno-obveščevalnem področju je na Primorskem ohranil do smrti tudi po preureditvah organizacije. 19.-20. februarja 1944 je bil namreč VOS razpuščen, ustanovljen pa Odsek za notranje zadeve pri predsedstvu Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta, na podlagi sklepov jugoslovanskega partijskega vodstva za vso državo pa so maja-junija 1944 tudi v Sloveniji ustanovili Oddelek za zaščito naroda (OZNA za Slovenijo). Stara naziva VOS in "vosovci" pa sta marsikje živela dalje.¹

Perc je Centralni komisiji

Edo Brajnik-Štefan v vojnih letih (iz knjige Zbornik fotografskih dokumentov o razvoju in delovanju VOS OF Slovenije 1941-1944, ki jo je izdal Odbor republiške skupnosti borcev Varnostno-obveščevalne službe OF Slovenije, založil pa Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS v Ljubljani leta 1984, str. 34).

¹ Začetki VOS na Primorskem so popisani na več mestih, glej na primer Odbor republiške skupnosti borcev Varnostno-obveščevalne službe OF Slovenije, Zbornik fotografskih dokumentov o razvoju in delovanju VOS OF Slovenije 1941-1944, Ljubljana 1984 (dalje: Zbornik).

VOS poročal tudi o primorskih padalcih, na primer 2. avgusta 1943, kar je bilo objavljeno v Mladiki št. 9 iz leta 1995.

Gradivo, ki je tokrat na vrsti, pa je nastalo v vmesnem času, po smrti Antona Pirjevca in pred imenovanjem Mira Perca. Centralna komisija VOS je namreč junija 1943 poslala utrjevati VOS na Primorskem spet svojega člana - Eda Brajnika (njegovo najbolj znano ilegalno ime je bilo Štefan). Potoval je z drugimi odposlanci Centralnega komiteja KPS (Dušan Kveder, Dušan Bravničar, Joža Vilfan, Zora Rupena in drugi).² Na Primorsko so dospeli 1. julija 1943 in tega dne je Brajnik začel poročati o delu na Primorskem Zdenki Kidrič (takratni ilegalni imeni Marjeta in Ana), ki je vodila VOS od ustanovitve 15. avgusta 1941 do preureditve februarja 1944.

V bivšem arhivu Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije, ki je danes vključen v Arhiv Republike Slovenije, se je ohranilo 13 pisem, ki sta si jih v času od 1. julija do 17. oktobra 1943 izmenjala Edo Brajnik (8 pisem) in Zdenka Kidrič (5 pisem). Pozneje se je Brajnik vrnil v osrednjo Slovenijo, maja 1944 pa je v Drvarju prešel v najvišje jugoslovansko vodstvo Ozne.

Pisma so zelo zanimiva za razumevanje takratnih dogodkov in bi zaslužila celovito in komentirano izdajo. To pa bi presegalo namene te rubrike, zato bosta tu objavljene le prvi dve Brajnikovi pismi, saj sta dovolj zgovorni, v njiju pa se pojavljajo tudi ocene o TIGR-u in pa o primorskih padalcih, ki so predmet te rubrike.

Avtor Edo Brajnik-Štefan se je rodil 16. avgusta 1922 v Kamniku. Še kot srednješolec je postal član komunistične mladine, maja 1941 član KPS, poleti 1941 je stopil v ilegalo, jeseni 1941 je bil "kot neizprosni borec vključen med prve varnostnike v Ljubljani".³ Tako je 4. decembra 1941 ustrelil inž. Fanouša Emmerja,⁴ to

pa je bila ena izmed tistih likvidacij, ki so usodno vplivale na kasnejši spopad med Slovenci. Od aprila 1942 do maja 1943 je vodil ljubljanske varnostnike. V kolegiju, nato Centralni komisiji VOS je prevzel vodstvo varnostne službe za vso Slovenijo. Po vojni je delal v zvezni upravi za notranje zadeve, nato je imel nekaj političnih zadolžitvev v Sloveniji. Umrl je 3. decembra 1983 v Ljubljani. Leta 1951 so ga razglasili za "narodnega heroja". Ko je došel na Primorsko, še ni dopolnil 21. leta.

Zdenka Armič, poročena z Borisom Kidričem, je bila takrat stara 33 let in je bila "profesionalna partijska delavka na področju obveščevalne službe", za kar se je med drugim v letih 1935-37 skupno z Ivanom Mačkom šolala v Sovjetski zvezi.⁵ Edvard Kardelj, ki jo je imenoval za voditeljico VOS, je bil v času nastanka te korespondence tudi star 33 let.

Besedilo dokumentov je objavljeno dobesedno, popravljene so le očitne tipkarske napake in dodanih je nekaj ločil.⁶

PRVO PISMO, EDO BRAJNIK ZDENKI KIDRIČ 1. JULIJA 1943⁷

1.7.43

*Draga Marjeta!*⁸

Srečno sem prišel na prvo primorsko karavlo. Vmes smo malo stradali, doživel sem ognjeni krst (seveda smo samo bežali), sedaj pa še štiri dni in bomo na mestu. Tomaž⁹ mi je s Stankom¹⁰ ušel dan preje, preden sem prišel na 11.¹¹

⁵ Glej Ljuba Dornik Šubelj, Vloga žensk v obveščevalnih in varnostnih službah na Slovenskem pred, med in po drugi svetovni vojni, v: Ženske skozi zgodovino, Zbornik referatov 32. zborovanja slovenskih zgodovinarjev, Celje, 30. september - 2. oktober 2004, Ljubljana 2004, str. 163.

⁶ To gradivo je ohranjeno v izvorniku in prepisu z nekaj opombami iz leta 1958, ki sem se ga držal iz praktičnih razlogov. Glej Arhiv Republike Slovenije, AS 1483, škatla 4, ovoj 12, Korespondenca Kidrič Zdenka - Brajnik Edo, VOS-II-1/12, izvorno oštevilčenje 000191-000222, v resnici gre za skupno 41 strani.

⁷ ARS, AS 1483, VOS-II-1/12, 191.

⁸ Zdenka Kidrič. Na pismo mu je odgovorila 16. julija 1943, vmes pa ji je že drugič pisal 11. julija.

⁹ Ladislav (Lado) Ržiha.

¹⁰ Vito Kraigher.

¹¹ Verjetno kurirska postaja P-11 pri Ozeljanu.

² O tem je 1. julija 1943 pisal Centralnemu komiteju KPS pooblaščenec CK KPS za Primorsko Dušan Kveder. Glej Arhiv Republike Slovenije, Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji, knjiga 8: julij 1943, Ljubljana 2001, str. 14-17. Prvih sedem knjig te zbirke je nosilo naslov Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji.

³ Zbornik, str. 281. O Brajniku glej tudi geslo Brajnik Edo, ki ga je napisala Irena Mrvič, Enciklopedija Slovenije, 1. knjiga, Ljubljana 1987, str. 354.

⁴ Tamara Griesser-Pečar, Razdvojeni narod, Slovenija 1941-1945, Ljubljana 2004, str. 380.

Verjetno bo sedaj že Stanko doma in Tomaž bo povedal, kako stvar stoji. V Vrhnškem okrožju sem srečal tov. Ovsu,¹² kateremu sem povedal za Volodjo in Miha trojko,¹³ ker on o tem ni še ničesar vedel. Urediti je treba sedaj nekako povezavo Volodje v Vrhniki. Potem sem se spomnil, da bi bilo dobro, če bi mi poslala imena onih, ki so omenjena v tistih primorskih pismih (Šček¹⁴ itd.).

Glede VS¹⁵ sem mislil, da bo tu prišla v poštev poleg likvidacije belogardistov in denunciantov, kolikor jih pač bo - tudi likvidacija Italijanov, zlasti višjih funkcionarjev in kakšnih prav hudih naših nasprotnikov, ki zganjajo kakšne svinjarije. Sporoči mi, ali bo to prišlo v poštev.¹⁶ Glede tega se bom seveda tudi tu pomenil.

Tu na prvi karavli še nisem zasledil ničesar po naši liniji, po poti bom pa že odkril, če je kaj.

Bolko¹⁷ se je z Gorenjci že odločil od nas. Z njim sva se že vse pogovorila. Če jaz ne bi šel na Gorenjsko, bi lahko klical sem onega, ki bo določen za ta posel, da bi se z njim temeljito pomenil o stvari glede na njihove prilike. Kaj praviš?

Sporoči mi, če se boš česa domislila, in mi

¹² Zapis ni jasen, verjetno se tu omenja načelnik okrožne komisije VOS Vrhnika Franc Trček-Ovsov.

¹³ Miha - somišljeniki Draže Mihailovića, četniki.

¹⁴ Duhovnik in politik Virgil Šček. VOS je kontroliral ilegalno korespondenco med voditeljema "primorske sredine" Ščekom, ki je takrat živel v Lokvi pri Divači, in Engelbertom Besednjakom, ki je živel v Beogradu. Glej Egon Pelikan, Virgil Šček in primorska sredina v letih 1918-1945, v: Marko Tavčar, Egon Pelikan, Nevenka Troha, Korespondenca Virgila Ščeka 1918-1947, Viri 11, Ljubljana 1997, str. 44-45. Kidričeva je glede primorskih imen 16. julija precej netočno odgovorila: "Ne vem, če se še spominjam vseh onih zanimivih imen s Primorske, ki smo jih včasih v pismih brali: Virgil Šček, upok. župnik v Lokvah pri Gorici, kaplan Požar, menda ravno tam ali pa kje drugje v okolici Gorice, belogardistični vodja Kralj, neki advokat v Trstu, menda Via Roma 11. Več se ne spominjam."

¹⁵ Varnostna služba.

¹⁶ Glede likvidacij je Zdenka Kidrič 16. julija odgovorila: "Vprašuješ glede likvidacije italij. funkcionarjev in naših hudih nasprotnikov. Pa menda ni treba tega še posebej poudariti, da ni prav nobene zapreke, da ne bi takih ljudi ugonabljali. Saj vendar veš, da smo bili ves čas pri nas na tej liniji. Prekinili smo zato, ker politična situacija ni dopuščala takrat nadaljevanja naših podvigov. Torej, brez vsakih pomislekov pospravljajte take tipe. Seveda morajo biti stvari utemeljene in dokazane ali politično važne."

¹⁷ Jože Brilej-Bolko.

prosim piši z gornjimi zadevami takoj na P8¹⁸ - za Štefana.

Pozdrav Štefan

P.S. Nekaj novosti in zanimivosti o plavi gardi je napisal že Tomaž in si jih oglej v njegovem pismu.¹⁹ Več o tem bom še poročal.

(se nadaljuje)

¹⁸ Kurirska postaja P-8 je bila na Mrzlem vrhu nad Tolminom.

¹⁹ Za pismo Dušana Kvedra-Tomaža glej op. 1!

Vladimir Kos

Naš svet ni več - blazen

Zvonovi pomladi, prepevajte himno:
spomladi Bog-Človek iz groba je vstal!
Ti, luna, vsa bela od staranja zim -
odeni se v heliodorovo* haljo!

Naš svet ni več - blazen, diktatorsko smrten!
Bog-Človek odprl mu pot je v Nebo:
od groba na griču skoz oljke in trte,
skoz Mesto prerokov, skoz celo vesolje.

Vstajenje je trdno: kot kamni na griču,
ki tisto Nedeljo so gledali Vanj;
veselo, kot ptič, ki je pel na grmiču
svetlobi, krasnejši kot pesnikov sanje.

Bog-Človek iz groba je vstal Nepremagan:
ne, smrt ni več "unhappy end", ki nas žge!
Zdaj vsaka nedelja v Spomin mi je draga -
verjemi mi, tudi tesnobe umrejo.

* heliodor: moderno ime za rumeno-zelenkasto varianto zlatega berila. Najdišča: Namibija, Madagaskar, Brazilija.

Vtisi s proslave na višji srednji šoli Žiga Zoisa v Trstu

Po nekaj letih sem pred Trgovsko, tam ob gredici, kjer stoji doprsje Žiga Zoisa. Medtem je ta velmož iz naše preteklosti dobil v sedanosti nove občudovalce. Evelina Umek ga je osredotočila v filmu in knjigi, ko nam baron pravi, kako se moraš sprehoditi med tržaškimi čudovitostmi, Danijel Malalan pa se je dobro vživel v njegovo "vrnitev" v slavnostnih povorkah po openskem pustovanju. V nekaterih parodijah iz nekdanjega Pavlihe se je tudi mogoče sproščeno nasmejati, tako baronovim zgodbam kot nesporazumom. Žiga Zois je, skratka, še vedno očarljiv, kakor je bil za svojih dni zanesljiv učenjak, poliglot, častilec besedne umetnosti, zgodovine, gledališča in tudi mineralolog.

Profesorica Ester Sferco mi je priporočila obisk letošnjega Dneva slovenske kulture na "moji" nekdanji šoli. Kraj dogajanja: Marijin dom. V tisti stavbi domuje veliko predstav iz mojega spomina. Spominjam se mojih (ne)didaktičnih stisk in mi lebdi v duši pregovor, oziroma vprašanje: "Ali sem bila Goljat, ki je zaupal sebi; David, ki je zaupal Bogu, ali nemara tisti, ki ne zaupa nikomur?"

Tako se spopadam s pregovorom, ko stopam v dvorano, kjer bo Prešernova proslava 2005 z znanimi profesorji, katerim sem bila nekdanja kolegica in z večinoma neznanimi dijaki.

Proslavo otvori dijak David Stolli. Pove več pametnih sentenc, na kratko in brez patetike. Na višji ne bi učinkovala. Osrednji del te proslave je film dijaka Jana Guštinčiča, ki obiskuje oddelek za geometre.

Film se prikaže na platnu. To je zame presenečenje, ker se med kraškimi in morskimi vedutami oglasi ob izbrani glasbi - moja pesem. Zelo sem vesela, ker so izbrali tako poezijo, kakršno bi izbrala tudi jaz.

Publika, to je dijaki s profesorji in drugimi gosti, je pozorna, zbrana, odobravajoče spremlja nekatere resne sekvence, v katerih slišimo zgodovinska besedila Dorčeta Sardoča, Borisa Pahorja in še koga. Vmes je kot nekakšna osrednja vsebina intervju z Odom Kalanom, ki je umirjen, a si v tem Guštinčičevem filmu sledijo tudi šolski detajli, ko se ne soočamo s preteklostjo, ampak z živahnimi pogovori v razredih. Resni časnikar sprašuje dijake, kaj menijo o bivanjskih vprašanjih današnjega slovenstva na

Tržaškem. Intervjuji govorijo o tem, da ima doraščajoči človek lahko vero v prihodnost, pa tudi kričeče dvome ob močni gotovosti bolj samozavestnih posameznikov. Spomnim se mojih navduševanj in hudih slutenj iz višje šole.

To so moji vtisi o Guštinčičevem filmskem pripovedovanju, a tudi v dvorani vse ploska, kar potrjuje, da ni bil zaman trud mladega dijaka in drugih njegovih sodelavcev na terenu sedme umetnosti.

Ko so se oglasili klarineti, trobenta in saksofoni z Vstajo Primorske in so nato občuteno zaigrali še Zdravljico, se je iz moje duše iztihotapil vsak dvom v nove zasnove Prešernovih praznikov.

Irena Žerjal

Vladimir Kos

Junaška Marija

*Sem rekel, junaška Marija, Ti "Hvala!"
tako, da v besedah srce zazveni?*

*Ljubeče ob križu si Sinovem stala,
in nisi Mu smela olajšati diha.*

*Tri ure, Marija, Nedolžnega Mati,
tri ure trpela si s Sinom za nas.*

*Ker hotel s krvjo je naš madež oprati,
ah, madež, ki z njim smo za Raj nedorasli.*

Marija! Tri ure si s Sinom trpela.

Saj Jezus je naš, vendar najbolj je Tvoj.

*Za vse nas si s Sinom umreti hotela -
o, vsak lahko kliče Te "Mamica moja!"*

Glej, Vstalega Jezusa rane žarijo:

in Tvoje, čeprav so zdaj krona srca.

*In Tebe in Njega družec v simfonijo,
ki lepše ni najti je v notah sveta.*

Antena

TABORIŠČE V MONIGU

Jedrska inženirka Devana Lavrenčič Cannata, ki se je rodila v družini primorskih emigrantov v Mariboru, živi v Rimu, globoko pa je navezana na materin rojstni kraj Škedenj (Trst), je pri inštitutu za zgodovino odporništvá ISTRESCO v Trevisu izdala zanimivo knjižico, ki nosi naslov *Come se non fosse accaduto, Lettera d'amore dal campo di concentramento di Monigo* (Kot da bi se ne bilo zgodilo, Ljubezensko pismo iz koncentracijskega taborišča Monigo). V obliki spominov in mladostne korespondence z zaprtim dijakom iz Novega mesta opozarja na trpljenje slovenskih internirancev v fašističnem koncentracijskem taborišču v Monigu pri Trevisu.

SPOMINI ANTONA ŽAKLJA

V angleško pisanem delu tednika Ameriška domovina v Clevelandu se je 17. februarja z avtorjevim prihodom v New York 22. decembra 1949 končal zanimivi begunski dnevnik, ki ga je napisal Anton Žakelj (rojen leta 1907 v Žireh), uredil in prevedel v angleščino pa njegov sin John, rojen leta 1948 v begunskem taborišču v Avstriji. Avtor piše dnevnik od 18. leta dalje. V letih 1996-97 je v Ameriški domovini opisal prva leta v ZDA (Starting over in America), nato je objavil sedanjo dolgo nadaljevanko *Life in the Refugee Camps*, ki govori o umiku na Koroško in nelahkem ter dolgem bivanju v avstrijskih taboriščih.

NADŠKOF URAN V GORICI

Slovensko pastoralno središče v Gorici, ki ga vodi p. Mirko Pelicon, je v dneh od 25. do 27. februarja priredilo postno duhovno obnovo. Prva dva dneva je imel vrsto srečanj in razgovorov ljubljanski nadškof Alojz Uran, ki je tudi vodil bogoslužje, na nedeljo pa je imel predavanje predsednik slovenskega parlamenta Franca Cukjati, ki je govoril o tem, kaj lahko pričakujeta kristjan od politike in od politika od kristjana.

ODLIKOVANA SERGIJ PAHOR IN MIRA SARDOČ

Slovenski predsednik Janez Drnovšek je podelil vrsto novih visokih državnih odlikovanj, ki jih je večinoma izročil 23. marca v Ljubljani. Zlati častni znak svobode Republike Slovenije je prejela Skupnost partizanskih učiteljev Primorske.

Med prejemniki zlatega reda za zasluge pa sta tudi igralka Slovenskega stalnega gledališča v Trstu Mira Saroč za več kot 50-letno umetniško delo in predsednik Sveta slovenskih organizacij Sergij Pahor iz Trsta za zasluge, pomembne za ohranitev in razvoj slovenske narodne skupnosti v Italiji.

NOVA DOKUMENTARCA V TRSTU

Slovenski programski oddelek tržaškega sedeža radia in televizije RAI je 11. marca predstavil v Špetru svoj najnovejši televizijski dokumentarec. Pod naslovom *San sanju, de pride en dan...* ga je pripravila Martina Repinc, govori pa o trpki zgodbi beneških rudarjev po belgijskih premogovnikih.

Dne 13. marca pa je bil na sporedu dokumentarec Luane Grilanc o tragični usodi tržaške družine Tomažič z naslovom *Vila Tomažič*.

RAZSTAVA O

DR. RUDOLFU TROFENIKU

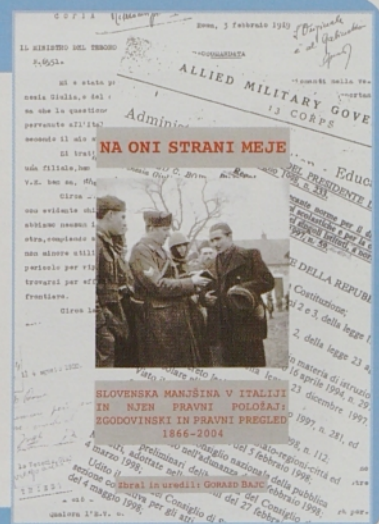
V Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani so marca postavili razstavo o slovenskem založniku v Münchnu dr. Rudolfu Trofeniku (1911-1991) in ob tem izdali še katalog. Kot pravnik in filozof je Trofenik v letih 1942-46 predaval na pravni fakulteti v Ljubljani, v letih 1947-56 je bil zaprt, nato je emigriral v Nemčijo, kjer je leta 1960 v Münchnu ustanovil ugledno založbo znanstvenih del Dr. Rudolf Trofenik Verlag, specializirano za slavistiko, slovenistiko, Vzhodno Evropo in Bližnji vzhod. V svoje projekte je vključeval slovenske strokovnjake, tako da je spodbudil vrsto prevodov in pa izvirmih razprav o slovenističnih vprašanjih v nemščini. Izdajal je tudi faksimilirane izdaje dragocenih slovenskih starih tiskov.

KOROŠKA POJE

V Domu glasbe v Celovcu je bila 13. marca revija *Koroška poje*. Krščanska kulturna zveza jo je posvetila 100-letnici rojstva Tomaža Holmarja in Silva Miheliča, a tudi 60-letnici konca II. svetovne vojne, 50-letnici podpisa avstrijske državne pogodbe in 10-letnici avstrijskega članstva v Evropski zvezi.

Na oni strani meje

V nekdanjem Narodnem domu v Trstu je bila 9. marca predstavitev zbornika 26 razprav dvanajstih avtorjev Na oni strani meje, Slovenska manjšina v Italiji in njen pravni položaj: zgodovinski in pravni pregled 1866-2004. Uredil ga je dr. Gorazd Bajc, v Kopru pa sta ga v zbirki Anales izdala Univerza na Primorskem - Znanstveno-raziskovalno središče Koper in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

PREŠERNOVE PROSLAVE V BARKOVLJAH

foto KROMA
Publika med Prešernovo proslavo v Barkovljah (levo) in nastop okteta Škofije (desno).

Čeprav je letos pust premaknil datume nekaterih Prešernovih proslav, so nekatera društva ostala zvesta tradiciji in se oddolžila Prešernovemu prazniku s kulturnimi prireditvami, ki so se zvrstile v drugi polovici februarja. Prvi so bili kot vsako leto Barkovljani, ki so svojo dolžnost opravili že ob koncu januarja. Na lepo obiskani prireditvi, na kateri je nastopil oktet Škofije, je bil slavnostni govornik prof. Miran Košuta.

foto KROMA
Cerkveni pevski zbor Sv. Jernej z Opčin pod vodstvom Janka Bana.

Na Opčinah sta bili ob slovenskem kulturnem dnevu kar dve prireditvi. V Prosvetnem domu si je izvirno prireditev zamislila glasbenica Andrejka Možina, v Finžgarjevem domu pa so kot vsako leto pripravili Večer slovenske pesmi in besede, na katerem so sodelovali MePZ Sv. Jernej pod vodstvom Janka Bana, MIMPZ Vesela pomlad pod vodstvom Mire Fabjan, Gledališka skupina Tamara Petaros pod vodstvom prof. Lučke Susič in glasbenici Tamara Giorgi in Andrejka Možina. Slavnostni govornik pa je bil pisatelj Boris Pahor.

foto KROMA
MIMPZ Vesela pomlad pod vodstvom Mire Fabjan (levo) in glasbenici Tamara Giorgi in Andrejka Možina (desno) v dvorani Finžgarjevega doma.

VLJAH, NA OPČINAH IN V ROJANU

Gledališka skupina Tamara Petaros (zgoraj) in govornik pisatelj Boris Pahor (desno).

V Rojanu so Prešernov dan proslavili v nedeljo, 6. marca. Prireditev so pripravila vsa krajevna društva, in sicer Rojanski Marijin dom, Koncertna pobuda Rojan, KDŠ Rojanski Krpan in Glasbena matica. Priredi-

tev v dvorani Marijinega doma so oblikovali harfistka Tadeja Kralj, otroška igralska skupina pod vodstvom Dorice Žagar, violinistka Valentina D'Aloia, igralci Meta Starc, Nikolaj Bukavec in Marko Sancin ter Rojanski pevski zbor in združeni zbor ZCPZ pod vodstvom Humberta Mamola, ki je tudi imel slavnostni govor, posvečen stoletnici rojstva skladatelja Ubalda Vrabca.

Mladi igralci v prizoru iz Prešernovega življenja (levo) in igralca Nikolaj Bukavec ter Metka Starc na odru Marijinega doma v Rojanu (desno)

Harfistka Tadeja Kralj (levo) in Rojanski cerkveni pevski zbor ter združeni zbor ZCPZ pod vodstvom Humberta Mamola (desno).

Kulturni večeri v Društvu slovenskih izobražencev

foto KROMA

Predstavitve Slovenskega etnološkega leksikona (levo) in Letopisa 1947 - 1997. 50 let slovenskega dušnega pastirstva v Argentini (desno)

Kljub mrazu in snegu, ki je povzročil nekaj težav v mestu in na Krasu, je Društvo slovenskih izobražencev lepo izpeljalo vse načrtovane večere v mesecu februarju. Tako so že prvi ponedeljek, 7. februarja, v društvu predstavili Slovenski etnografski leksikon - o njem sta spregovorila Ingrid Slavec Gradišnik in Martin Ivanič - in počastili 80-letnico kulturnega raziskovalca in dušo Etnografskega muzeja v Škednju g. Dušana Jakomina. Naslednji ponedeljek, 14. februarja, so v društvu pripravili Prešernovo proslavo, o kateri poročamo posebej. V ponedeljek, 21. februarja, so v Peterlinovi dvorani predstavili knjigo "Letopis 1947-1997. 50 let slovenskega dušnega pastirstva v Argentini". O knjigi je govoril sam

avtor arh. Jure Vombergar iz Buenos Airesa. Prisoten pa je bil tudi predstavnik založbe Družina, ki je knjigo izdala, dr. Janez Zadravec. Zadnji ponedeljek v februarju je bil namenjen dnevu spomina in pričevanj o tragičnih dogodkih ob koncu druge svetovne vojne v naših krajih. Pričevala sta inž. Aljoša Vesel in Ivan Buzečan. Nekaj odlomkov iz knjig Ljube Smotlak in Angela Kosmača, ki govorita o tistih žalostnih časih, pa je prebral Livio Valenčič.

V četrtek, 20. januarja, so v Društvu slovenskih izobražencev predstavili knjigo "Mednarodna diplomacija sprave", ki je pred kratkim izšla pri založbi Mladiki. Večer je uvedel dr. Gorazd Bajc, spregovorila pa sta inž. Peter Merku in žena Mirello Urdih.

Pričevanja o tragičnih dogodkih ob koncu druge svetovne vojne (levo) in predstavitve knjige inž. Petra Merkuja "Mednarodna diplomacija sprave" (desno)

PROF. NEDA ABRAM JEVIKAR 80-LETNICA

V Trstu je 18. marca obhajala 80-letnico šolnica Neda Abram Jevnikar. Čeprav izhaja iz zaslužne tržaške družine odv. Josipa Abrama (17. februarja je minilo 140 let od njegovega rojstva) in je vdova po znanem prof. Martinu Jevnikarju, nikoli ni silila v ospredje, temveč se je v celoti posvečala družini in poklicu ter tako v veliki meri omogočala možu in otrokom, da so se javno udejstvovali. Ob življenjskem jubileju pa je prav, da se zabeleži, da je bila med pionirji obnovljenega slovenskega šolstva po drugi svetovni vojni v Trstu. Teh je namreč vse manj, letos pa obhajamo 60-letnico našega šolstva.

Kot 20-letna diplomirana pianistka je jeseni 1945 začela kot profesorica glasbene vzgoje na sedanji srednji šoli Ivan Cankar, na kateri je - z izjemo petih let na učiteljskiu v krajšega poučevanja zaradi staleža v Palmarnovi - ostala do upokojitve leta 1985. Ker je medtem dokončala še pravno in leposlovno fakulteto, je po začetnih "glasbenih letih" poučevala latinščino in italijanščino.

ŠE O PROF. VINKU LIPOVCU

Prijazen in zvest bralec iz ZDA nas je pohvalil za zapis ob 90-letnici časnikarja in javnega delavca prof. Vinka Lipovca iz Clevelanda, opozoril pa nas je na še nekatere etape v jubilarntovem življenju, ki bi zaslužile vsaj omembo.

Lipovec je na primer kot predsednik kluba študentov zgodovine na ljubljanski univerzi v unitarističnih predvojnih časih ministru Mihi Kreku v Beogradu predložil nujno zahtevo po posebnem profesorju za slovensko zgodovino, saj jo je do takrat mogel le bežno obravnavati profesor svetovne zgodovine Milko Kos. Intervencija je uspela in kmalu je nastopil dr. Fran Zwitter.

Po vojni je prof. Lipovec kot urednik dnevnika Ameriška domovina stalno zavzemal kritično stališče do komunističnega režima v Sloveniji in Jugoslaviji, pri čemer je bil v močno oporo političnim beguncem, ki so bili ob naseljevanju v ZDA deležni zelo negativnega odnosa lepega dela stare emigracije. V listu pa se je stalno zavzemal tudi za narodne pravice Slovencev v Italiji in Avstriji.

Umrli prof. Janko Jež

Na svojem domu v Vižovljah v devinsko-nabrežinski občini je 10. marca umrl šolnik, kulturni in javni delavec Janko Jež. Rodil se je 9. oktobra 1911 v Trstu, kjer je tudi obiskoval slovensko osnovno šoo, nakar je moral šolanje nadaljevati na italijanski klasični gimnaziji Dante. Univerzo je obiskoval v Ljubljani, kjer je študiral pravo, leta 1940 pa je diplomiral iz romanistike in postal asistent na Inštitutu za romanistiko. Med vojno so ga Italijani aretirali in poslali v delavski bataljon, po kapitulaciji Italije pa je bil imenovan za lektorja slovenščine na rimski univerzi.

Leta 1948 se je vrnil v Trst in za krajši čas prevzel mesto strokovnega svetovalca za slovenske šole pri Zavezniški vojaški upravi v Trstu. Štiri leta je nato urejal tednik Demokracija, od leta 1953 do upokojitve leta 1977 pa je bil profesor na slovenskih šolah v Trstu (v letih 1968-77 ravnatelj na učiteljskiu A. M. Slomšek). Tri leta je tudi vodil Sindikat slovenske šole.

Večkrat je kandidiral za Slovensko skupnost in njene predhodnice, v devinsko-nabrežinskem občinskem svetu je bil tudi svetovalec in odbornik, leta 1986 je prejel odličje Slovenske skupnosti.

Že v Ljubljani je sourejal mesečnik Omladina in revijo Slovanski svet, v Trstu ob že omenjeni Demokraciji revijo Stvarnost (s Francem Jezo). Veliko je pisal v italijanske in slovenske liste in revije ter za tržaški radio (izšla je tudi njegova knjiga v dveh delih Italijanščina po radiu), kot tudi prevajal iz slovenščine v italijanščino ter iz italijanščine v slovenščino. Zelo uspešna sta bila njegov prevod v italijanščino in predstavitev Brižinskih spomenikov v knjigi Monumenta Frisingensia (zal. Mladika in Vallecchi). Leta 1997 mu je Goriška Mohorjeva družba izdala spomine Življenje moje.

PRIMORSKA POJE

S koncertom na gradu Dobrovo se je 4. marca začela tradicionalna čezmejna pevška prireditev Primorska poje. Do 24. aprila se bo zvrstilo 28 koncertov, za katere se je prijavilo kar 183 zborov. Prvi zamejski koncert je bil 6. marca v Boljuncu.

ČASTNA DOKTORJA

Univerza na Primorskem je v Kopru 17. marca razglasila svoja prva dva častna doktorja. To sta tržaški pisatelj Boris Pahor (letnik 1913) in v Nabrežini rojeni utemeljitelj morske biologije v Sloveniji Miroslav Zei (1914).

PESEM MLADIH

Dva posnetka z letošnje revije Pesem mladih.

Revijo otroških in mladinskih zborov Pesem mladih, ki jo prireja Zveza cerkvenih pevskih zborov iz Trsta, je letos oblikovalo 17 skupin. Na sporedu je bila 13. marca na Pomorski postaji v Trstu. Prireditev so posvetili spominu umrlih skladateljev Janeza Bitenca in Pavleta Kalana.

MOZAIK P. RUPNIKA IN KOČEVSKI ROG

Ob 60-letnici komunističnih poveljnih pobojev bo spominska slovesnost v Kočevskem Rogu pri jami Pod Krenom v nedeljo, 5. junija. Začela se bo z blagoslovitvijo mozaika p. Marka Rupnika, ki bo na zadnji steni lani blagoslovljene kapele upodabljal vstalega in poveljčanega Kristusa. Sledilo bo somaševanje, ki ga bo vodil ljubljanski nadškof msgr. Uran, nakar bo kulturni program v priredbi Nove slovenske zaveze.

UMRL JE MISIJONAR FRANCI PAVLIČ

V El Altu v Boliviji je 5. marca umrl misijonar, lazarist Franc Pavlič. Rodil se je 26. septembra 1965 v Ljubljani, doma pa je bil v župniji Zlato polje pri Lukovici. V duhovnika je bil posvečen leta 1992. Šest let je nato služboval med Slovenci v Buenos Airesu, nato je bil v dušnem pastirstvu v Sloveniji, leta 2000 pa je odšel v misijone.

JURČIČEVE NAGRADE

Sklad Josipa Jurčiča, ki sta ga ustanovila pred 12 leti Nova revija in Društvo slovenskih pisateljev, preseduje pa mu Drago Demšar, je sklenil, da letošnje Jurčičeve nagrade prejmejo televizijska ustvarjalka Helena Koder, časnikar Silvester Šurla in časnikarka ter publicistka Alenka Puhar.

ITALIANI SENZA ONORE

Italiani senza onore (Italijani brez časti) - to je naslov knjige, ki jo je pripravil raziskovalec pri Inštitutu za zgodovino odpornišva v Markah Constantino Di Sante, izdala pa založba Ombre corte iz Verone. V njej je objavil in komentiral dokumente o jugoslovanskih poveljnih zahtevah po izročitvi domnevnih italijanskih vojnih zločincev in o internih italijanskih preiskavah ter zadržanju oblasti, ki so vso zadevo pometle pod preprogo.

SPOMINI PINA MLAKARJA

Legendarni slovenski baletni plešalec in koreograf Pino Mlakar, rojen leta 1907 v Novem mestu, je pri Slovenski matici izdal krajšo knjigo spominov in razmišljanj Srečne zgodbe bolečina. Pred tem je leta 1999 pri celjski Mohorjevi izdal knjigo Ples kot umetnost in gledališče, z rajno ženo Pio pa leta 1992 v Münchnu v dveh zvezkih na skupno 740 straneh zgodovino 300 let tamkajšnjega baleta Unsterblicher Theateranz.

OD TIMAVE DO IDRJE
Slovenski sledovi po Goriški pokrajini

Od Timave do Idrije

Goriška časnikarka Erika Jazbar in kulturni delavec ter fotograf Zdenko Vogrič sta pri družbi Transmedia v Gorici izdala drugi vodnik po slovenskih krajih v goriški pokrajini s slovenskega zornega kota. Leta 2002 sta izdala knjigo Gorica, Po sledovih naše prisotnosti, letos pa spet bogato dokumentirano knjigo na 166 straneh s številnimi fotografijami Od Timave do Idrije, Slovenski sledovi po

Goriški pokrajini. Knjigo sta ob avtorjih predstavila časnikarka Duško Udovič in Jurij Paljk 18. marca v Gorici.

Prešernova proslava v Peterlinovi dvorani

Pogled v dvorano (levo) in govornica prof. Nadja Maganja (desno)

Društvo slovenskih izobražencev in Slovenska prosveta sta tudi letos priredila ob dnevu slovenske kulture Prešernovo proslavo in jo združila z nagradami in priznanji kulturnim delavcem in ustvarjalcem. O priznanjih Mladi oder za amaterske gledališke skupine in o nagradah Mladike za prozo in poezijo poročamo na drugem mestu. Tu beležimo samo imena oblikovalcev kulturnega programa, ki so bili: igralca, člana Radijskega odra Alenka Hrovatin in Tomaž Susič ter pianistka Mira Fabjan iz razreda prof. Ksenije Bras in čelistka Irena Ferro Casagranda iz razreda prof. Petra Filipčiča pri Glasbeni matici v Trstu. Priložnostni govor je imela prof. Nadja Maganja Jevnikar.

MLADI ODER

Podajanje priznanj Mladi oder (levo); mladi nagrajenci z zmagovalci natečaja Mladike (desno)

Tudi letos sta Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice in Slovenska prosveta iz Trsta podelili priznanja Mladi oder amaterskim gledališkim skupinam iz naše dežele. Slovenska prosveta je priznanja, tokrat že tridesetič, podelila v ponedeljek, 14. februarja, na Prešernovi proslavi v Peterlinovi dvorani. Priznanja so na Tržaškem prejeli Srednja šola "Srečko Kosovel" z Opčin, Otroški zbor "Ladjica" iz Devina, Gledališki krožek Slovenskega kulturnega kluba iz Trsta, Mladinska igralska skupina "Tamara Petaros" z Opčin, tečajniki, ki so se udeležili poletnega gledališkega tečaja na Opčinah in Slovensko dramsko društvo "Jaka Štoka" s Proseka in Kontovela.

Uspešno zaključena sezona Gledališkega vrtiljaka

Stara hiška, hruška, buška in zlato pero Lučke Susič je bila zadnja igrlica letošnje sezone.

PRIZNANJE KAZIMIR HUMAR V GORICI

Goriške organizacije Zveza slovenske katoliške prosvete, Kulturni center Lojze Bratuž in Združenje cerkvenih pevskih zborov so v spomin na duhovnika, kulturnega delavca, šolnika in časnikarja dr. Kazimirja Humarja (1915-2001) ustanovile Priznanje Kazimir Humar. Prva podelitev je bila 22. februarja v Gorici, prejel pa ga je Dramski odsek Prosvetnega društva Štandrež ob 40-letnici delovanja. Slavnostni govor je imela prof. Lojzka Bratuž.

UMRL STANE MIHELIČ

V Ljubljani so 15. marca pokopali šolnika in nekdanjega pedagoškega svetovalca za slovenske šole na Tržaškem Staneta Miheliča. Rodil se je 2. februarja 1906 v Virmašah pri Škofji Loki, diplomiral iz slavistike leta 1934 v Ljubljani in postal profesor. Po vojni je delal na prosvetnem ministrstvu, predaval je metodiko slovenskega jezika na Filozofski fakulteti, v letih 1964-71 pa je bil na omenjenem odgovornem mestu v Trstu. Poskrbel je med drugim za več slovenskih beril. Ukvarjal se je tudi s čebelarstvom.

UMRL ŠKOF VEKOSLAV GRMIČ

V Mariboru je 21. marca po daljši bolezni umrl naslovni škof dr. Vekoslav Grmič. Rodil se je 4. junija 1923 v vasi Dragotinci pri Vidmu ob Ščavnici. V duhovnika je bil posvečen leta 1950 v Mariboru. Do leta 1968 je nato služboval kot kaplan in župnik v Vranskem, nakar je bil mariborski pomožni škof do leta 1978. Leta 1968 je bil namreč imenovan za naslovnege škofa ucchitanskega. Od smrti škofa Držečnika do imenovanja škofa Krambergerja je bil v letih 1978-80 kapitularni vikar.

Dr. Grmič je od leta 1962 do 1993 predaval dogmatiko na Teološki fakulteti v Ljubljani in Mariboru. Izredno bogato je njegovo publicistično in znanstveno delo. Več let je bil predsednik Mohorjeve družbe in urednik revije Znamenje. Prizadeval si je za dialog in ekumenizem ter bil prva leta povsod zelo priljubljen, vendar je potem prišlo do ostrih razhajanj zaradi različnih pogledov na oporečništvo v pokoncilski Cerkvi (ne zaradi temeljnih resnic) in na odnos Cerkve do komunističnih oblasti (obtožba, da je razvijal "socialistično teologijo", bil je celo delegat v zveznem parlamentu itd.).

BESEDE MLADIH SRC

Sklad Nade Pertot in Goriška Mohorjeva družba sta izdala zbornik proze in poezije tržaških dijakov z naslovom Besede mladih src. Uredile so ga profesorice Majda Artač, Majda Cibic in Slava Starc. Knjigo so predstavili 24. februarja v Tržaški knjigarni.

Po predvajanju filma "Srce v breznu"

"Eden od italijanskih liberalnih politikov, poslancev v evropskem parlamentu, mi je dejal: "Zoprno je, da ste uporabljeni kot orodje v spopadu med našima levico in desnico." Odgovorila sem, da je seveda neprijetno, ampak ne gre samo za nas. Do zgodovinskega revizionizma prihaja na vseh koncih, spreminja se etično stališče do pomena profitašistične koalicije v drugi svetovni vojni. Tak italijanski preboj krepi revizionistično fronto v Evropi. Če bi zavoljo ljubega miru molčali - no ja, oni se bodo spravili, nas so malo pohodili, ampak dobro je, če gre na oltar sprave v Italiji, potem nas bodo pustili pri miru - je precej zanesljivo, da se bo nadaljevalo ob prvi ugodni priložnosti. Če ne drugega, prihodnjega 10. februarja. Verjetno tudi v vmesnem času. Cilji niso doseženi. Zavedati se moramo tudi posledic za ljudi ob meji in nas, ki potujemo po Italiji. Ko se boš oglasil kot Slovenec, bodo rekli: "Aha, z vami pa nič, vi ste *infoibatori*, tisti, ki ste metali v fojbe." Manipulacija, ki se opira na dolgotrajne predsodke o manjvrednosti, lahko v določenem trenutku čez noč zasvoji celo normalne ljudi in drugače nesporno demokratično javnost. Škode, ki je nastala za Slovenijo in za Slovence, v tem trenutku najbrž ni mogoče oceniti. Prepričana pa sem, da bo zelo velika."

Mojca Drčar Murko, "Delo", Sobotna priloga, 26.2.2005.

Ocene

KNJIGE

NATURA 2000 V SLOVENIJI - RASTLINE

Avtorji Boško Čušin idr.
Ljubljana, Založba ZRC
SAZU, 2004. 172 str.

Vstop Slovenije v Evropsko skupnost je pospešil dogajanja na področju varstva narave. Po eni strani se moramo podrežati pravilom Evropske skupnosti, po drugi strani pa lahko veliko prispevamo v njeno zakladnico na najrazličnejših področjih. Mednje sodi tudi izbor in skrb za redke evropsko pomembne rastline ter priprava predlogov za njihova varstvena območja na naših tleh.

Zelo zgodaj je bila izrečena idealna misel, ki jo je 14. maja 1838 ob obisku na klasičnem nahajališču Blagajevoga volčina na gori sv. Lovrenca nad Polhovim Gradcem izrekel saški kralj Friderik Avgust II., da moramo to rastlino varovati in preprečiti njeno iztrebljenje. Idej o zavarovanih območjih je bilo že nekaj na prehodu iz 18. v 19. stoletje, kot sta izločitev pragozdnih površin na Kočevskem iz gospodarske rabe ter prizadevanje za ustanovitev varovanega ozemlja v Dolini Triglavskih jezer. Prvi dve zaščiteni rastlini sta bili prav planika na Goriškem in Blagajev volčin in planika na Gorenjskem in Štajerskem. Botanik Alfonz Paulin je že tedaj napisal dokumentiran predlog za 9 rastlinskih vrst in za 3 z bogato floro obdarjenih območij na tedanjem Kranjskem. Po prvi svetovni vojni je izšel prvi seznam zaščitenih rastlin, pretežno gorskih, kar nam je planincem lahko v čast in ponos. Ustanovljeno je bilo tudi zavarovano območje, imenovan Zlatorogov Alpski varstveni park v Dolini Triglavskih jezer, zarodek današnjega Triglavskega narodnega parka. Po drugi svetovni vojni je bilo varstveno delo zelo močno razvito, zaradi česar se je tudi podaljšal seznam zavarovanih rastlin. Pri tem so bili pomembni predvsem čustveni motivi, kot so lepo-

ta, redkost, prizadetost, ranljivost in endemičnost posameznih rastlin. Ob upoštevanju slovenskega javnega mnenja tedaj niso zgradili vremenske opazovalnice na vrhu Triglava, Bohinjskega jezera niso spremenili v energijski vir in niso potopili soške doline nad Trnovim in Kobaridom.

V zborniku *Natura 2000 v Sloveniji - Rastline* je predstavljenih 26 izbranih vrst praprotnic in semenovk. Vsaka rastlina je predstavljena kot samostojni avtorski prispevek 12 vrhunskih slovenskih botanikov. Vsaka roža je predstavljena z natančnim morfološkim opisom in ekologijo vrste, predstavljena je njena razširjenost v Sloveniji z ustreznim zemljevidom; podani pa so tudi predlogi varstvenih območij, ki so pomembna za vzdrževanje vrste oziroma njene ohranitve. Najprimernejša področja za ohranitev obravnavanih vrst so prav v gorskem svetu Julijskih Alp, Karavank, Kamniško Savinjskih Alp in Dinarskega gorstva pa so tudi predlogi varstvenih območij, ki so pomembna za vzdrževanje vrste oziroma njene ohranitve. Najprimernejša področja za ohranitev obravnavanih vrst so prav v gorskem svetu Julijskih Alp, Karavank, Kamniško Savinjskih Alp in Dinarskega gorstva pa so tudi predlogi varstvenih območij, ki so pomembna za vzdrževanje vrste oziroma njene ohranitve.

Poleg zelo znanih in najlepših med njimi, ki rastejo samo v Alpah, kot so alpska možina, kratkodlaka popkoresa in Zoisova zvončica, ter nekatere druge, kot so kranjski jeglič, lepi čevelj, rumeni sleč, travniška morska čebulica in velikonočnica, so v knjigi predstavljene še naslednje rastline: Bertolonijeva orlica, dinarska smiljka, enostavna mladomesečina, jadranska smrdljiva kukavi-

Zoisova zvončica (*Campanula zoyssii*)

ca, kranjska sita, Loeselova grezovka, Marchesettijeva smetlika, mnogocvetna stoklasa, močvirski meček, navadna obročnica, nepravi sršaj, plazeča zelena, primorska košeničica, raznolita mačina, rebrinčevolistna hladnikija, Scopolijev repnjak, štiriperesna marzilka in Tommasinijeva popkoresa.

Ciril Velkovrh

MISLI O KNJIGI SLOVENSKO DOMOBRASTVO

A more comprehensive or ignominious collapse of communism - moral, material and intellectual - would be difficult to imagine.

The Economist, 21.12.2002, str. 17.

Ko kupim knjigo, najprej pregledam kazalo, razporeditev poglavij in njih dolžino ter medsebojno razmerje. Knjiga g. Mlakarja posveča 134 strani poglavju *Organizacija in vojaška sestava slovenskega domobranstva*, 16 strani poglavju *Državljanška vojna v ljubljanski pokrajini pred kapitulacijo Italije in 38 strani Vrnitev domobrancev v Jugoslavijo in njih usoda*.

Že po tej površni primerjavi se vidi, da je domobranstvo samo dobro obdelano, uvod in razlogi za državljansko vojno kratko, usoda domobrancev pa bi lahko bolj dokumentirana.

Slovinci, ki se za te probleme zanimajo, bodo te pomanjkljivosti komentirali s knjigo Viktorja Blažiča *Semena razdora* in s televizijskim poročilom gospoda Dežmana ter še nekaterimi drugimi dokumenti.

Škoda, da v Mlakarjevi knjigi ni točno nakazano, kako je v Sloveniji približno 500 komunistov organiziralo in izvedlo revolucijo z najbolj brutalnimi terorističnimi metodami. Z dvema političnima odločitvama: 1) OF je edina legitimna boriteljica za svobodo; 2) z Dolomitsko izjavo so prevzeli vodstvo osvobodilnega boja. Meščanske stranke pa niso bile zmožne razbiti ali kontrolirati ali kakorkoli nevtralizirati OF.

Komunisti so mobilizirali okoli sebe romantične kulturnike kot Kocbeka, ki so se prepozno zavedali, da so samo

orodje. Glej Kocbekovo knjigo *Slovensko poslanstvo*, stran 208.

Če bi Mlakarjeva knjiga točneje analizirala začetne probleme revolucije in končno usodo domobrancev, bi ena sama knjiga prikazala to žalostno slovensko obdobje.

Sedaj ko živimo v dobi predvsem muslimanskega terorizma, je za slovenskega čitatelja lažje razumljivo, da so Slovenci med drugo svetovno vojno absolutno odklonili in se uprli komunističnemu terorizmu ne glede na končne posledice.

Ruski pisatelj Solženicin je napisal: "Problem ruskega komunizma je v tem, da je v vsaki tovarni, kolhozu, šoli ali katerikoli organizaciji politični komisar najbolj hudoben in pokvarjen človek." Ti so ustvarili pekel na zemlji. Solženicin je tudi dejal: "V 20. stoletju je bilo na celem svetu najtežje in najbolj tragično biti Rus." To v veliki meri velja tudi za Slovence.

Nekaj te komunistične hudobije je ostalo kot usedlina v Sloveniji. Zato je pisatelj Pahor ob odkritju spomenika Kocbeku v Ljubljani izjavil: "Zaprti, samovšečni, nevoščljivi in zlobni Ljubljanici. Če ne bi obstajala ta usedlina - zloba, bi se verjetno tudi s sosedi Hrvati lažje pogovarjali."

Če bo izšla nova izdaja *Slovenskega domobranstva*, bi bilo dobro, da se uvodu in poglavju o razlogih za državljansko vojno posveti vsaj toliko strani kot poglavju o organizaciji slovenskega domobranstva. Zgodovinskega materiala je o tem več kot dovolj. Ravno tako bi se moralo razširiti poglavje o usodi domobrancev. Blažič v knjigi *Semena razdora* na strani 131 omenja, da je bil Kardelj zaskrbljen (proti koncu svojega življenja), da ga bodo sodniki, katere je on nastavil, obsodili zaradi poboja približno 15.000 Slovencev po komunistični zmagi. Sodniki, čeprav v glavnem komunisti, so imeli toliko pravniške vzgoje in miselnosti, da so se zavedali, da poboj 15.000 Slovencev brez legalnega postopka v narodu, ki je štel en milijon in pol ljudi, je vojni zločin, in niso bili pripravljeni to opravičevati do neskončnosti.

Predno zaključim, bi še rad poudaril, da bi bila izredno zanimiva (poleg knjige *Slovensko domobranstvo*) zgodovinskopsihološka analiza Kardelja in Kidriča, ki sta bila glavna organizatorja revolucije in kot revolucionarja bila zelo uspešna. Toda nas Slovence je to stalo 60.000 žrtev, od katerih je bilo 15.000 umorjenih po komunistični zmagi. To

je velika tragedija za naš narod.

Drugi aspekt, ki bi morda potreboval analizo, je odnos Nemcev do Slovencev za časa domobranstva. Ali je realno obstajala možnost, da obnovijo Vojvodino Kranjsko skupno z delom Primorske, ali so to bile samo lažne obljube Rainerja?

Odnosi Slovencev z Nemci so verjetno najbolj intenzivni. Bolj kot odnosi s katerikoli drugim narodom, vključno s Francozi in Rusi. Prvo slovensko knjigo, Trubarjevo sv. pismo, so v Nemčiji tiskali istočasno kot nemško sv. pismo in so ga baje delno financirali Nemci.

Vinko Ošlak pravi, da so bili nemški politologi prvi, ki so proti koncu 19. stoletja opozorili na dejstvo, da smo Slovenci narod in ne samo ljudstvo. Poleg tega imamo Slovenci nekaj nemške krvi. Pri vsem tem ne smemo pozabiti Hitlerja in nemških nacistov, ki so naredili veliko gorja po celi Evropi. Če bi nemški nacisti mogli, bi ponovno uvedli tak sistem.

Problem odnosov in medsebojnih vplivov med Nemci in Slovenci bi nudil snov za komplicirano, toda zelo zanimivo študijo.

Peter Klopčič

POGLEDI

Pogledi so obrobna slovenska periodična publikacija v panorami slovenskega tiska praktično neopazna, vendar pa zaradi svoje vsebinske teže vredna pozornosti.

Pogledi se predstavljajo kot glasilo raziskovalnega inštituta Studia Slovenica, ki ima svoj sedež v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu pri Ljubljani. Publikacijo, ki izhaja občasno v dvojnih številkah, ureja znani kulturni delavec in specialist za emigrantsko publicistiko dr. Janez Arnez.

Praktično so *Pogledi* zgodovinska publikacija. Objavljajo namreč gradivo iz petdesetletja slovenskega politično-emigrantskega sveta, in to v težnji po čim izčrpniji osvetlitvi njegove stvarnosti. Gradivo te publikacije je zato primerno pisano: dokumenti emigrantske politike v glavnem nedomobranske usmeritve, zapisniki zaslišanih ljudi, pobeglih iz Titove Jugoslavije ali bivših vojakov v nemški vojski, poročila iz kazenskih taborišč, kakor na primer iz kočevskega Verdrenga, drobci iz korespondence med znanimi ljudmi, osebni spomini. Med avtorji tega pisanega gradiva najdemo tudi znana imena slo-

venskih kulturnikov in politikov, kakor na primer Tineta Debeljaka, Mirka Javornika, Franceta Dolinarja, Miho Kreka, dr. Alojzija Kuharja in druge.

Vse to gradivo seveda ni na isti kvalitetni ravni. Tako na primer zaslišanja preprostih ljudi, bivših vojakov v italijanski ali nemški vojski, ne morejo doprinesti kaj novega k podobi tistega časa. A bralec naleti tudi na prispevke, ki zadišijo po novem ali celo dragocenem zgodovinskem dokumentu. Takšni sta na primer avtobiografiji znanih javnih delavcev Matije Škrbca in dr. Alojzija Kuharja. Takšna je ocena rkopisa Trunkovih Spominov, ki jih je l. 1948 poslal pisatelju Finžgarju Prežihov Voranc. Zanimivi so tudi primerki korespondence med pisateljem Javornikom in urednikom *Pogledov* dr. Arnežem. Če bi sam moral dati prednost kakšnemu prispevku, bi izbral *Spomine na svete noči*, ki jih je zapisal brat pisatelja Voranca dr. Alojzij Kuhar, ki tudi sicer pokaže v tem gradivu svojo domoljubno žlahtnost, ko na primer na vse načine hoče iz Londona obvestiti domobranksko vodstvo v Ljubljani, kako mislijo po vojni z domobranci ravnati zavezniki. V omenjeni kritiki njegovega brata Voranca pa je opaziti - kljub tolerantnemu tonu pisma - še zmerom staro prepričanje starega komuniste o ameriškem imperializmu in vero v prihodnost "progresivnega človeka", kot se Voranc izraža.

Prispevek, ki bi moral biti pohvalno omenjen na samem začetku tega poročila, pa je govor, ki ga je leta 1999 imel ob otvoritvi emigrantskega tiska v Ljubljani akademik dr. Kajetan Gantar. Naj navedemo odstavek: "Upam si trditi, da eksodus slovenske inteligence ob koncu druge svetovne vojne ni imel nič manj usodnih posledic kot izgon protestantskih predikantov v času protestantizma. Naj omenim samo imena, kot so bili pesniki in pisatelji Vinko Beličič, Ruda Jurčec, Tine Debeljak, Karel Mauser, Stanko Kociper, France Papež, Jože Vombergar ali pa slikarica Bara Remec, zgodovinar Jože Felicijan, narodopisec Rajko Ložar, etnologinja Branka Sušnik..."

Sicer pa je v *Pogledih* začelo izhajati besedilo, ki posebno pritegne pozornost primorskega bralca, namreč *Dnevnik* dr. Alfonza Čuka, znanega cerkvenega predstavnika in javnega delavca med vojno na Goriškem. Dr. Čuk je l. 1948 emigriral v ZDA in tam 1975 tudi umrl.

A. R.

Iz delovanja Knjižnice Dušana Černeta

Poročilo o delu v letu 2004

V preteklem letu je Knjižnica Dušana Černeta nadaljevala s svojim poslanstvom, to je z zbiranjem in katalogiziranjem predvsem slovenskega zdomskega tiska, ki smo ga prejeli od naših zvestih podpornikov iz raznih delov sveta, predvsem iz Kanade, Nemčije, Avstrije, Švedske, Združenih držav Amerike, Avstralije, Argentine in seveda iz Slovenije, kjer imamo zelo tesne stike z Narodno in univerzitetno knjižnico v Ljubljani. S to knjižnico si redno izmenjujemo knjižno gradivo in ga dopolnjujemo s fotokopijami. Prav tako prijateljsko sodelujemo s knjižnico Studia Slovenica, ki jo vodi in ureja gospod Janez Arnež. Tudi s to knjižnico si redno izmenjujemo in dopolnjujemo slovenski zdomski tisk z originali in tudi s fotokopijami, predvsem v poštev prihaja periodični tisk. S to izmenjavo smo izpolnili in dopolnili razne letnike periodike, predvsem izdaje Slovencev v Kanadi, Združenih državah Amerike in Argentini. Zelo tesno sodelujemo tudi s Semeniško knjižnico, ki jo vodi gospod Marijan Smolik. Tudi s to knjižnico si redno izmenjujemo knjižno gradivo. Posebno skrb posvečamo prijateljskim stikom, ki smo jih vzpostavili s slovenskimi duhovniki, ki vodijo slovenske župnije v Nemčiji. Največjo skrb pri tem posvečamo dopolnjevanju župnijskih glasil "Med nami povedano", ki jih izdajajo vsa slovenska župnišča v Nemčiji. Glasilo "Med nami povedano" ni nikjer zbrano v celoti. Trudimo se, da bi to delo uspelo naši knjižnici, ki poseduje največjo zbirko tega periodičnega tiska. "Med nami povedano" izdajajo Slovenska pastoralna središča v Münchnu, Ulmu-Ausburgu, Stuttgartu, Mannheimu, Frankfurtu, K'lnu, Essenu in Ingolstadt, medtem ko župnija v Berlinu izdaja priložnostno "Pismo" ali Cerkvena sporočila. V preteklem letu smo v reviji Mladika zaključili popis slovenskih župnij, ki delujejo v Nemčiji. To delo je opravil vodja knjižnice Marjan Pertot, ki je obiskal vse slovenske domove in župnije v Nemčiji.

V lanski številki Novic Knjižnice Dušana Černeta smo omenili, da je knjižnica dobila v uporabo še eno sobo za svoje delovanje. Za to gre predvsem zasluga predsedniku in celotnemu odboru Slovenske prosvete. V preteklem letu pa smo sobo opremili zličnimi steklenimi knjižnimi omarami, z udobno pisalno mizo, mizico za računalnik ter omarico za kartotečne listke ter nabavili sodoben računalnik.

Septembra pa je odbor knjižnice Dušana Černeta zaposlil gospo, ki se je že vživela v ambient knjižničarskega dela. Njeno glavno delo je urejanje slovenske zdomske periodike ter vlaganje v računalnik.

Naj omenimo še, da bomo s prihodnjo številko Novic Knjižnice Dušana Černeta pričeli opis slovenskega župnijskega delovanja v Švici in kneževini Lichtenstein.

DELOVANJE KNJIŽNICE V LETU 2004

Inventarizacija

V preteklem letu je bilo v knjižnici Dušana Černeta inventariziranih 400 knjižnih enot (knjig, brošur in periodičnega tiska), tako da je celotno število inventariziranih knjig v knjižnici 12.100. Poleg tega smo inventarizirali 62 enot drobnega tiska. Drobne tiska je dosedaj inventariziranih 1.047. V zadnjih letih smo prejeli ogromno število drobnega tiska, predvsem iz Nemčije, Kanade in Združenih držav Amerike. Vse to gradivo pa še ni inventarizirano in še manj katalogizirano. V letošnjem letu bomo skušali čimveč tega gradiva urediti, tako da bo na razpolago obiskovalcem.

Katalogizacija

Nadaljevali smo tudi s katalogizacijo knjižnega gradiva. V centralni knjižni katalog je bilo vloženi 207 knjižnih listkov, v katalog slovenskega zdomskega tiska 129. Konec leta 2004

je bilo v glavnem katalogu 10.158 in v katalogu zdomskega tiska 2.843. V signaturni katalog je bilo vpisanih 151 zaporednih knjižnih izdaj.

Bibliografija

Bibliografija slovenskega tiska v Kanadi je v zaključni fazi. Upamo, da bo delo izšlo letos ali najpozneje v prvi polovici prihodnjega leta.

Želeli bi pripraviti tudi bibliografijo slovenskih tiskov, ki jih izdajajo slovenske župnije v Nemčiji, Belgiji, na Nizozemskem, v Švici in Franciji. Ta načrt je šele v pripravi in je vse odvisno, koliko gradiva bomo prejeli od naših slovenskih duhovnikov, ki delujejo v teh državah.

Vezava

Tudi v preteklem letu smo poskrbeli za veza-vo predvsem slovenskega zdomskega tiska. Vezali smo več letnikov Svobodne Slovenije, Duhovnega življenja in še nekatere manjše periodične publikacije.

Izposoja

Leta 2004 je knjižnica izposodila 182 knjižnih izdaj in periodičnega tiska.

SLOVENSKA PROSVETA
in ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE
razpisujeta

XXXI. TEKMOVANJE
ZAMEJSKIH AMATERSKIH ODROV

MLADI ODER

Tekmovanja se lahko udeležijo amaterski odri, ki delujejo v naši deželi. Tekmovanje traja do konca leta 2005. Izid bo javno razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku februarja prihodnjega leta.

Skupine, ki se nameravajo udeležiti tekmovanja, morajo javiti svojo udeležbo enemu od obeh prirediteljev.

Za podrobnejša pojasnila in prijave se je treba javiti na naslov:

SLOVENSKA PROSVETA, ul. Donizetti 3,
Trst, tel. 040 370846

ali pa ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE
PROSVETE, v.le XX Settembre 85, Gorica,
tel. 0481 538128.

Mnenja o revoluciji

"[...] mislim, da o revoluciji pri nas ni mogoče govoriti. Pri nas je prišlo do prevzema oblasti, ki so ga izrabljajoč osvobodilni boj, udejanjili komunisti."

Jože Pirjevec, "Delo", Sobotna priloga, 26.2.2005.

"Sedanja oblast nima instrumentarija, da bi se zares postavila po robu manipulaciji z zgodovino in temu, kar počnejo Italijani, ker je sama z največjim užitek suspendirala in poskušala suspendirati NOB, velikokrat z nalašč. Postavljali so enačaj med NOB in revolucijo in zdaj so ostali praznih rok, v bistvu so govorili isto o istih."

Spomenka Hribar, "Večer", 26.2.2005.

"Kar naprej premišlujem o usodi OF in o svoji lastni usodi. Vsega velikega in nepozabnega ne smem opustošiti s prelahkimi ocenami, in vendar moram na zadržan način povedati resnico o nasilju, ki se je izvršilo nad osvobodilnim gibanjem in krščansko skupino. To tragiko moram izreči resno in plemenito. Komunisti so močan in nezaustavljivo rastoč nastavek krščanskih socialistov, kot jedro nove, moderne slovenske in pluralistično ustrojene stranke, v kali zatrl in uničili upanje mnogih mladih ljudi. Katoliška struktura je bila v tej strašni vojni najbolj prizadeta. Katoliške množice, ki naj bi jih mi prevedli na novo družbeno pozicijo, so doživele v obsegu Dolenjske in deloma Gorenjske najstrašnejše nasilje.

Komunisti so hoteli prizadeti klerikalizem, pa so prizadeli preproste, nedolžne ljudi. Najstrašnejši primer so mobilizirani domobranci, ki so se predali Angležem, novi režim pa jih je dal kot vojne ujetnike pobiti. Strašno mi je, kadar pomislim, da stoji novi režim na truplih 12.000 nedolžnih ljudi. Boris Kraigher je zaupal slovenskemu duhovniku, svojemu sošolcu: "Premišljevali smo in si belili glavo, če se jih ne rešimo in jih spustimo, bomo neprestano v napornem, ogroženem položaju."

Edvard Kocbek, Dnevnik 1954-1977, Ljubljana 2004.

– In sedaj, dragi poslušalci, bo govoril strokovnjak za goljufije v bankah.

Policist je bil prvič na večerji v moderni restavraciji. Ko je naslednji dan prišel v službo, ga je vprašal kolega, kako je bilo.

“Super je bilo, samo na koncu imajo čuden običaj, da jedo zobotrebce. Dva sem uspel pojedeti, potem pa nisem mogel več.”

“Koliko so jih pojedli pa ostali?”

“Ne vem, ker so jih skrivali z rokami!”

• • •

V pisarno vstopi neznanec in vpraša tajnico:

“Bi lahko govoril z vašim šefom?”

“Žaj je moral v zapor.”

“Kdaj pa se vrne?”

“Pravnik našega podjetja meni, da bo čez dve leti že nazaj.”

• • •

“Janezek, zakaj ti domače naloge vedno piše očka?”

“Ker jih dedek ne zna, mami pa nikoli nima časa!”

“Če kdo misli, da je nor, naj vstane!” reče profesor.

Dolgo je vladala tišina, nato pa je vstal Damir.

“Ti torej misliš, da si nor?”

“Pravzaprav ne, ampak srce me boli, ko vidim, da stojite samo vi.”

• • •

“Očka, v šoli me vsi sošolci zafrkavajo, ker me v šolo pripelje šofer z mercedesom, drugi pa se vozijo v šolo z avtobusom!”

“Ne sekiraj se sin, ti bom kupil pa avtobus!” je oče potolažil sina.

Uslužbenca ministrstva za notranje zadeve se pogovarjata. Eden pravi:

“Moje delo je tako tajno, da niti sam ne vem, kaj delam.”

• • •

“Najlažje je hipnotizirati državne uradnike. Samo službo jim omeniš, pa že spijo!” ugotavlja hipnotizer.

• • •

“Ali si se ponesrečil, ker imaš obe roki v mavcu?”

“Ne. Le kaditi bi se rad odvalil.”

listnica uprave

DAROVI V TISKOVNI SKLAD:

Remo Devetak, Sovodnje - 6,00 €; Anton Lazar, Števerjan - 6,00 €; Irena Srebotnjak, Trst - 6,00 €; Marija Žgavec, Sovodnje - 6,00 €; Leopoldo Tomazin, Bazovica - 1,00 €; Božena Terčon, Sesljan - 1,00 €; Marjetica Cibic, Kontovel - 6,00 €; Jožica Breclj, Devin - 6,00 €; Marko Kos, Trst - 6,00 €; Anica Štefančič, Križ - 1,00 €; Devetak - Gostilna, Sovodnje - 26,00 €; Benjamin Černic, Sovodnje - 6,00 €; Ludmila Nikolič, Alfort, Francija - 5,00 €; Giovanni Beorchia, Vercelli - 26,00 €; Serena Repinc, Opčine - 6,00 €; Maks Gergolet, Doberdob - 6,00 €; Žarko Škerlj, Bazovica - 6,00 €; Paolo Zlobec, Milje - 6,00 €; Marija Prukar, Trst - 16,00 €; Boži Canciani, Trst - 6,00 €; Ema Kralj, Trebče - 1,00 €; Emil Devetak, Gorica - 16,00 €; Alojz Hlede, Števerjan - 6,00 €; Stojan Kertel, New York, ZDA - 44,90 €; Jolanda Korsič, Števerjan - 1,00 €; Antek Terčon, Sesljan - 26,00 €; Silvana Markuža, Nabrežina - 26,00 €; Patrizia Krevatin, Bazovica - 6,00 €; Ninko Černic, Doberdob - 6,00 €;

Nadja Černic, Sovodnje - 1,00 €; Roman Di Battista, Števerjan - 1,00 €; Vanda Grego, Opčine - 1,00 €; Edoardo Germani, Trst - 6,00 €; Mimica Žniderčič, Števerjan - 6,00 €; Alfonz Žužek, Sesljan - 6,00 €; Alenka Soban, Doberdob - 26,00 €; Cvetka Terpin, Števerjan - 2,00 €; Adrijan Pahor, Gorica - 1,00 €; Rožica Pertot, Nabrežina - 26,00 €; Maria Elsbacher, Pagnacco - 6,00 €; Xenia Levak, Trst - 6,00 €; Ivica Švab, Milje - 6,00 €; Aliver Hrovatin, Opčine - 16,00 €; Katja Klanjšček, Gorica - 6,00 €; Darka Šemec, Prečnik - 6,00 €; Marilka in Danijel Čotar, Gorica - 6,00 €; Danijela Žerjal, Opčine - 6,00 €; Marinka Terčon, Solkan, Slovenija - 25,00 €; Lojze Burjes, Wickcliffe, ZDA - 22,92 €; Robert Petaros, Opčine - 26,00 €; Frank Menchak, Milwaukee, ZDA - 7,06 €; Jožko Gerdol, Trst - 6,00 €.

DAROVI V SPOMIN:

V spomin na prijatelja Rado- ta Lenčka daruje Jože Velikonja 371,73 € za Mladiko.

Vsem darovalcem se iskreno zahvaljujemo.

NOVOSTI založbe Mladika

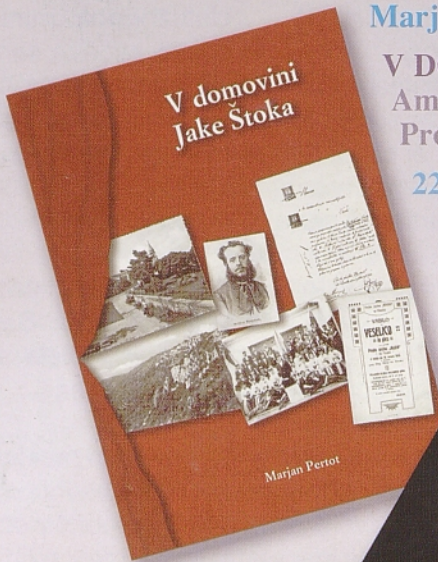
DS

II 117 986 2005

920051719,2/3

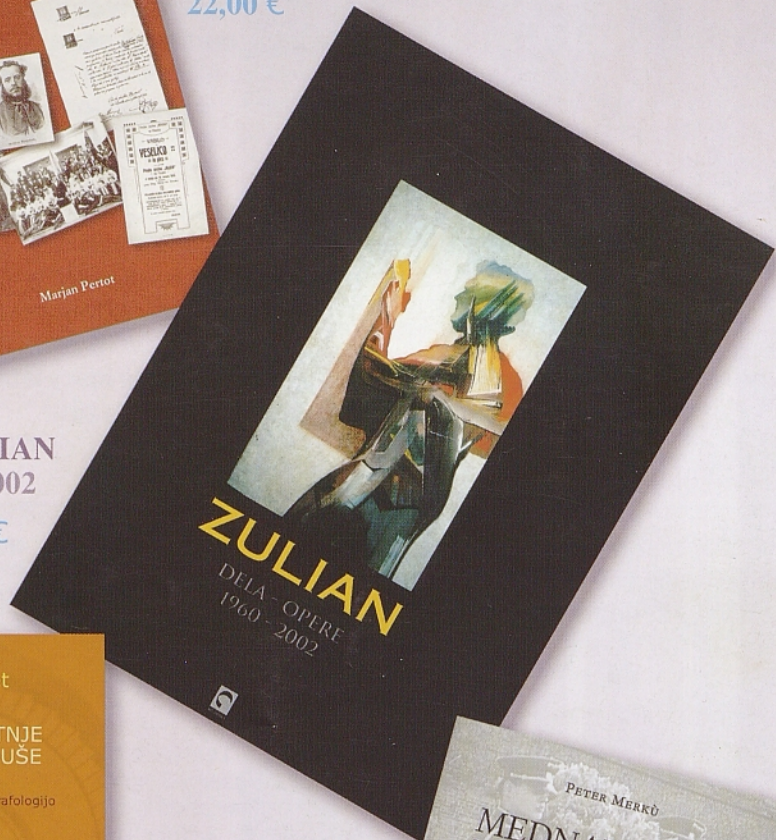
COBISS o

Marjan Pertot**V DOMOVINI JAKE ŠTOKA**
Amaterska gledališka dejavnost na
Proseku in Kontovelu 1863-2004

22,00 €

ZULIAN
Dela - Opere. 1960-2002

25,00 €

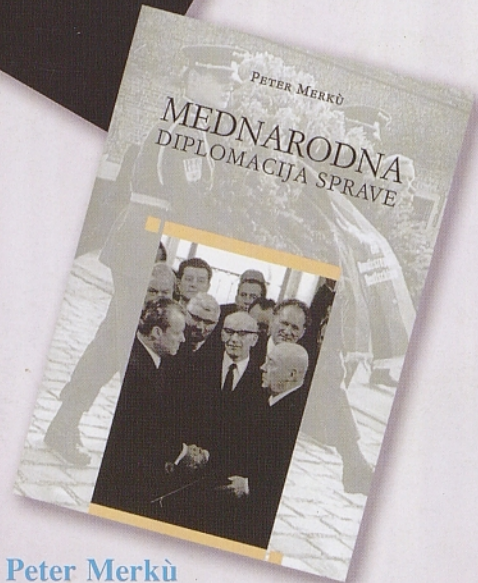
Andrej Zaghet

BOLEZNI IN MOTNJE.
ZRCALO NAŠE DUŠE

Pogled v psihosomatiko in grafologijo

Andrej Zaghet**BOLEZNI IN MOTNJE.**
ZRCALO NAŠE DUŠE
Pogled v psihosomatiko
in grafologijo

13,00 €

Peter Merku**MEDNARODNA**
DIPLOMACIJA SPRAVE

15,00 €